

Oma Keel

nr 2 / 2007

Oma Keel

Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetuskolleegium: Tiit Hennoste, Reet Kasik, Krista Kerge, Annika Kilgi, Piibe Leiger, Helle Metslang, Helmi Neetar, Pille Penjam, Tiia Penjam, Peeter Päll, Maire Raadik, Maria-Maren Sepper, Tõnu Tender, Jüri Valge, Jüri Viikberg

Toimetaja: Jaan Õispuu

Toimetuse aadress: Emakeele Selts, Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn
e-post: es@eki.ee

Oma Keele väljaandmist toetab haridus- ja teadusministeerium

Emakeele Selts 2007

Autoriõigus: artiklite autorid

Kaas ja kujundus: Tiit Hennoste, Roosmarii Kurvits

Küljendus: Sirje Ratso

Trükk: AS Pakett

ISSN: 1406-6599

S i s u k o r d

<i>Anastassia Zabrodskaja</i> . Keel meie ümber ehk mida võib Eesti keelemaastik pakkuda sotsiolingvistile?.....	5
<i>Enn Ernits</i> . Kaude laenatud sõnade põnev päritolu.....	16
<i>Annika Kilgi</i> . Misjonilingvistika	24

Keelenõuanne

<i>Argo Mund</i> . Arvukirjutusmuresid.....	27
---	----

Eesti keel maailmas

<i>Jüri Valge</i> , Eesti keelest ja Hiina müürist	38
--	----

Ülevaade

<i>Külli Kuusk</i> . Eesti Rakenduslingvistika Ühing – mis see on?.....	52
<i>Ülev Rattur</i> . Keele-Aavikust	56

Raamatud

<i>Piibe Leiger</i> . Õpik kõigile, kes hoolivad heast väljendusoskusest	64
--	----

Intervjuu

Kazuto Matsumura. <i>Küsitlenud Jaan Õispuu</i>	66
---	----

Kroonika

Tartu Ülikoolis 2007. aastal kaitstud eesti keele ja soome-ugri keelte magistri- ja bakalaureusetööd (<i>Mare Sepp</i>).....	73
Tallinna Ülikoolis 2007. aastal kaitstud eesti keele magistri- ja bakalaureusetööd (<i>Siiri Soidro</i>)	77

Keel meie ümber ehk mida võib Eesti keelemaastik pakkuda sotsiolingvistile?

Anastassia Zabrodskaja
Tallinna Ülikooli teadur

Keel ümbritseb meid oma tekstuaalses vormis – kaupluste vaateakendel, siltidel, posteritel, liiklusmärkidel.

*Durk Gorter*¹

Kuidas mul tekkis huvi keelemaastiku vastu

Umbes kaks aastat tagasi osalesin Irimaal Limericki ülikoolis toimunud XVI sotsiolingvistika sümposiumil. Täiesti juhuslikult avastasins enda jaoks tänapäeva sotsiolingvistika ühe viimase suuna – keelemaastiku (*linguistic landscape*). Võib julgelt väita, et sattusin lihtsalt õigel ajal õigesse kohta. Sümposiumi töötoas „Keelemaastik: mitmekeelsuse uurimuse areng” (*Linguistic Landscape: Advancing the Study of Multilingualism*), mille korraldaja oli selle ala tuntud asjatundja Durk Gorter (Fryske Academy), kogesin ka väikest äratundmisrõõmu: selgus, et kaks- ja mitmekeelsed pildid on köitnud keelekontaktide teoreetikute tähelepanu juba 1970. aastatest alates. Esimesteks tõsisteks keelemaastiku uurijateks on R. Landry ja R.Y. Bourhis, kes ongi termini *linguistic landscape* ‘keelemaastik’ esmakasutajad. Nende järgi on keelemaastik liiklusmärkide, reklaamide, tänavasiltide, kohanimede jm avalike siltide keel, mis moodustab teatud ala maastiku, täpsemalt keelemaastiku.²

¹ D. Gorter, Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. – *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Ed. Durk Gorter. Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters LTD, 2006, lk 1.

² R. Landry, R. Y. Bourhis, Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. – *Journal of Language and Social Psychology* 1997, nr 16 (1), lk 25.

Igas asulas elab mitmekeelse ja/või -kultuurilise taustaga inimesi. Kontaktiks ei pea erineva keele- või kultuuritaustaga inimesi olema väga palju, isegi nende füüsiline puudumine lähiümbruses ei välista mõju piirkonna keelemaastikule.

Tänapäeva linn on keelekontaktide loomulikke kohti. Avalike kohtade sildid osutavad sellele eriti veenvalt: keelemaastik annab teada, millise maailma kohaga on tegemist, kuidas konkreetset keeled ja tähestikud koos eksisteerivad ning kuidas neid on omavahel segatud.³ See on väga huvitav väljakutse sotsiolingvistile.

Mind ennast võlusid Kohtla-Järve vene-eesti kakskeelsed sildid ja kuulutused ning nende kordumatu keel juba kooli ajal. Valdavalt venekeelse Kohtla-Järve omapärase keelekasutusega sildid jm märgid avalikes kohtades on eesti ja vene keelt valdavate, mingil määral kakskeelsete inimeste omalooming.

Mäletan, kuidas eesti keele õpetaja Ilse Lipp andis meile iseseisva töö – leida vigase eesti keele kasutamise näiteid. Selleks tuli minna poodidesse, turule, raamatukokku jne. Ülesandega tegeldes leidsin poe, kus müüdi ehteid, kulda jms ning mille nimeks oli pandud „Juuvelipood”. Kahjuks polnud mul tollal digitaalset fotoaparaati ja väga väärtuslik pilt jäi jäädvustamata. Meenuvad ka pikad vaidlused klassikaaslastega, kuidas selline nimekasutus oleks võinud tekkida. Lõpuks leppisime seletusega, et liitsõna esimene osa *juuveli* on sõnade *juubel* ja *juveel* hübriidvorm. Võib-olla tahtis poeomanik just niisugusel viisil näidata, et iga mees leiab sellest poest oma naise juubeliks ilusa juveeltoote. Eesti keele õpetaja lõpetas meie poleemika aga väga rangelt, öeldes: „Mis siin vaielda! See on ju vigane eesti keel”.

Tollest ajast hakkasin huvitavaid silte, kuulutusi, reklaame ja märke pildistama ning arhiivi koguma. Tasapisi sai mulle selgeks, et lähene mine „vigane ja kogu lugu” pole keeleuurija jaoks lahendus, sest paneb kõik, mis normist erinev, ühte patta. Peaks siiski meeles pidama, et igas keeles leidub „võõraid” mõjutusi, mis on tundunud kunagi heal juhul uudsete, halvemal juhul täiesti vastuvõetamatutena, kuid muutunud aja jooksul siiski tavaliseks ja isegi normiks.

Mitmekeelseid inimesi elab maailmas hoopis rohkem kui ükskeelseid. Väidetakse, et oma igapäevaelus kasutab rohkem kui üht keelt üle 70% maailma elanikkonnast. Ometi lähtuvad paljud keeleteadlased

³ P. Backhaus, *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters LTD, 2007.

mitmekeelsuse uurimisel ikka veel ükskeelsusest (*monolingual bias*), pidades viimast tavaliseks. Sellist lähenemist on ka kritiseeritud.⁴ Kultuuride ja keelte paljususest ei tohiks konfliktide ja vihkamise allikat saada. Tahame või mitte, keeles ja kultuuris toimub alati hübriidiseerumine, mis ei tähenda omakorda mõne keele ja/või kultuuri hääbumist, vaid hoopis uute keelte ja/või kultuuride teket.

2007. aasta kevadel Ida-Virumaal käies ja Narva Kolledžis loenguid pidades imetlesin sealseid kakskeelseid silte ja poereklaame. Püüdsin ka oma üliõpilastes huvi äratada selle põneva ilmingu vastu.

Pärast ühte loengut näitas Sillamäel elanud üliõpilane mulle pilti (vt foto 1), kus sildil oli sõna *alkohol* kirjutatud kahe o-ga – *alkohool*. Vahest teadis poemanik, et omadussõna alkohoolne kirjutatakse kahe o-ga. Ta võis oletada, et ka nimisõnas peab o kirjutama samamoodi. Vene keele mõju puudub, sest vene keeles kirjutatakse sõna *алкоголь* kolmanda (rõhulise) silbi o ühekordselt. Tegu võib olla ka nn hüperkorrektsusega, sest eesti keeles kirjutatakse paljudes võõrsõnades rõhulise silbi täishäälik kahekordselt. Algaja keeleõppija ei pruugi eristada sõnu rõhuga esisilbil (telefon, alkohol) nendest, kus on rõhk mujal ja kus vokaal kirjutatakse kahekordselt (probleem, aksioom).

Foto 1.

Sedalaadi näide on pigem erand. Loodan, et Oma Keele lugejatel ei teki ettekujutust, nagu oleks terve Ida-Virumaa keelelt vildakaid silte täis.

Ida-Virumaale lisaks leiab mujaltki Eestist väga huvitavat keelemaastiku materjali.

⁴ A. Backus, Mixed native languages: A challenge to the monolithic view of language. – Topics in Language Disorders 1999, nr 19/4, lk 11–22; R. Le Page, A. Tabouret-Keller, Acts of Identities, Creole-Based Approaches to Language and Ethnicity. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

Kakskeelsete siltide ortograafiast

Keelemaastiku kõrval võib rääkida mitmest uuemast sotsiolingvistika valdkonnast nagu kakskeelse reklaami sotsiolingvistika, ortograafia sotsiolingvistika, taju dialektoloogia, hübriididentiteedid, keelemaastik, kompromissortograafia.

Siltide etümoloogiat kirjeldades juhib Peter Backhaus lugeja tähelepanu termini „märk” tähendustele⁵:

1. Märk on objekt, omadus või sündmus, mille kohalolek osutab millegi muu võimalikule olemasolule või ilmlemisele (= semiootiline silt).
2. Märk on avalik teade, mis annab informatsiooni või instruksiooni kirjalikus või sümboolses vormis (= avalik silt).

Iga silt edastab ilmset ja peidetud informatsiooni. Kui hästi me sellega ümber käia oskame, sõltub ka erinevate keelte oskusest.

Philipp Angermeyer on uurinud, kuidas USA kakskeelsetes reklaamidest segunevad vene ja inglise keel.⁶ Ta järeltas, et kakskeelse teksti autorid püüavad integreerida kahe keele vahendeid kas a) translitereerides ingliskeelseid ühikuid kirillitsasse ja venekeelseid komponente ladina tähestikku, b) kasutades mõlemat tähestikku ühe teksti piires või c) segades kaks tähestikku omavahel.

P. S. Angermeyeri väidet kinnitavad kolm järgmist näidet (eesti keeles ‘aktsepteerime/võtame vastu toidukaarte’):

- (1) We accept food stamps
МЫ ПРИНИМАЕМ ФУДСТЕМПЫ
- (2) МЫ ПРИНИМАЕМ
Food stamps
- (3) Мы принимаем
фудстемпы
и кредит карты

⁵ P. Backhaus, *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters LTD, 2007, lk 4–11.

⁶ P. S. Angermeyer, *Spelling bilingualism: Script choice in Russian American classified ads and signage*. – *Language in Society* 2005, nr 34 (4), lk 493–531.

Esimeses näites on ingliskeelne lause kirjutatud tavalises kirjas, venekeelne aga suurte tähtedega. Väljend *food stamps* 'toidukaardid' pole vene keelde tõlgitud (vene keeles *талоны на питание*). Ingliskeelne *we accept food stamps* on arusaadav ükskeelsele kõneleajale. Vene-inglise kakskeelsest lausest saab arvatavasti aru kas USA-s elav venelane või muu kõneleja, kes oskab mõlemat keelt.

Teine näide on ilmselgelt suunatud USA-s elavale venelasele. Spetsiifilist informatsiooni edastatakse ingliskeelse väljendiga *food stamps*.⁷

Kolmanda näite puhul võib esmapilgul tunduda, et tegu on puhtalt venekeelse lausega, tegelikult kasutatakse kirillitsasse transliteeritud ingliskeelseid sõnu – *фудстемпы* (*food stamps*) ja *кредит карты* (*credit cards*). Venemaa vene keeles vastavad neile *талоны на питание* ja *кредитные карты*. On tähelepanuväärne, et *фудстемп* on kokku kirjutatud. Võib-olla on kokkukirjutamise põhjuseks hääldus, samas ei ole kokku kirjutatud *кредит карты*.

P. S. Angermeyer on võtnud vaatluse alla kolm näidet, mis aga ei tähenda, et igapäevaelus ei kasutataks muid variante. Sarah Thomason juhib tähelepanu nn keeleloovusele (*language creativity*)⁸. Seda ei saa pidada veaks, kõrvalekaldeks ega hälbeks. Ükski keelekontaktide teoreetik ei oska ennustada, kuidas kakskeelne kõneleja eri keeli suuliselt või kirjalikult võib kasutada.⁹

Väite näiteks sobib Sillamäe ühe poe silt *Butik* (vt foto 2). „*Butik*” on sündinud vene keele mõjul – tegu on vene sõna transliteerimisega eesti keelde. On teinegi võimalik seletus: kauplus on *boutique* selle sõna ülekantud tähenduses.

Foto 2.

⁷ P. S. Angermeyer, Spelling bilingualism: Script choice in Russian American classified ads and signage. – *Language in Society* 2005, nr 34 (4), lk 501-502.

⁸ S. G. Thomason, On mechanisms of interference. – *Language and its Ecology. Essays in Memory of Einar Haugen*. Eds. S. Eliasson, E. H. Jahr. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 1997, lk 181–207; S. G. Thomason, On the unpredictability of contact effects. – *Estudios de Sociolinguística* 2000, nr 1.1, lk 173–182.

⁹ A. Zabrodskaja, Eestivene keel(evariant): kas samm segakoodi poole? – *Keel ja Kirjandus* 2006, nr 9, lk 736–750.

Võimalike vene ja inglise hübriidortograafia näidetena esitab P. S. Angermeyer sõna advokaat kasutamise võimalusi¹⁰. Neid illustreerib järgmine tabel:

Tähestik	Keel	
	vene	inglise
kirillitsa	АДВОКАТ	ЛОЕР
ladina	ADVOKAT	LAWYER

P. S. Angermeyer tuvastas, et nimisõna *advokaat* kirjutusvariante on neli. Venekeelset sõna *адвокат* ja ingliskeelset *lawyer* kirjutatakse kirillitsas *адвокат* ja *лоер*. Viimast kirjutatakse inglise hääldusepäraselt, lisades sõna lõppu helilise värihääliku -r, mis venepärastab hääldust. Venekeelne sõna *адвокат* translitereeritakse muutumatul kujul (*advokat*).

Soovitan P. S. Angermeyeri töid kindlasti lugeda, seda on võimalik teha ka Internetis: <http://homepages.nyu.edu/~psa208/philipp/KPACOTA.html>. Juba lingi sõnastus viitab sellele, et tegu on grafecilise kahetähenduslikkusega. Lugeja leiab sõna *advokaat* veel ühe esinemisvariandi – *advokat*, kus ladina tähtedega kirjutatud vene sõnas *адвокат* esineb kirillitsa *д*.

Võib tunduda, et sellised hübriidkirjaviisid on omased ainult USA-le, immigrantide maale, mida kutsutaksegi *melting pot*’iks ehk sulatusahjuks. Seal seguneb kõik – keeled, kultuurid, kirjaviisid.

Järgmisena vaadake ühe Eestis lavastatud näidendi reklaami (vt foto 3).

Fjodor Dostojevski romaan „Sortsid” (uusimas tõlkes „Kurjad vaimud”) on eesti lugejaskonnale kindlasti tuttav. Miks puudub reklaamis pealkiri „Kurjad vaimud”? Sellele küsimustele võib pakkuda vähemalt neli vastust.

1. Hübriidvorm „Sortsid”, kus viimased tähed *u* ja *д* on kirjutatud kirillitsas, võib viidata sellele, et teose autor on venelane ja lavastaja Hendrik Toompere eestlane: kahe keele tähestiku segamine võib olla vene kirjaniku ja eesti lavastaja töö sümbolise ühendamise taotlus.

¹⁰ P. S. Angermeyer, Spelling bilingualism: Script choice in Russian American classified ads and signage. – Language in Society 2005, nr 34 (4), lk 499.

2. Sõnumiks võib olla seegi, et etendus on mõeldud nii eesti kui ka vene vaatajale: etenduse pealkirjas kasutatavad ladina ja kirillitsa tähed peavad etendust reklaamima mõlemat keelt rääkivatele inimestele.
3. Mõni teravama silmaga lugeja võib kirillitsa Д-s täheldada allapoole suunatud sarvekesi, mis tumedast reklaamplakatist jäävat sünget muljet veel rohkem süvendavad.
4. Lavastuse reklaamija on soovinud nipiga püüda vaatajate tähelepanu ja üritanud vaatajale meelde jääda; kiirustades ei loeta tänavareklaame eriti tähelepanelikult, keelesegu köidab aga kindlasti möödakäijate tähelepanu. Paljulubav reklaam kutsub kahtlemata esile soovi etendust vaatama minna.

Anastassia Zabrodskaja foto

Foto 3.

Kas vulgaarne üleskutse või meisterlikult ja läbimõeldult koostatud reklaam?

Teatrimaailm oskab oma eesmärged ellu viies kasutada keeli ja stereotüüpe väga osavalt. Plakat „MEES! TEE LAPSI!” ei jäta kedagi külmaks (vt foto 4). Viimasel ajal on palju räägitud negatiivsest iibest, kuid välja tulla taolise loosungiga!? Nii võisid reklaami vaadates mõelda vist paljud. Lugejate rahustamiseks mainitagu, et tegu pole mingi kampaaniaga, vaid hoopis NO99 etendusega „GEP”. Tõsi, suurte tähtedega kirjutatud hüüdlause „MEES! TEE LAPSI!” kätkeb lavastuse põhiideed.

Joone all on väiksemas kirjas „*Garjatšije estonskije parni*”, eesti-keelne vaste „Kuumad eesti poisid”. Muidugi paneb see lugeja mui-gama. Vene keelt oskavatele inimestele torkab ka silma, et omadussõna *gorjatšij* on kirjutatud vigaselt ja häälduspäraselt *garjatšij*. Reklaam aga ei taotletagi õiget vene ortograafiat.

Venelaste „*Gorjatšije estonskije parni*” pilkab eestlaste rahulikkust ja jahedat käitumismaneeri.

Võib oletada, et lõbusa reklaamiga tahetakse vaatajat mõtlema panna siiski ka kurvale teemale – eestlaste madalale iibe.

Foto 4.

Vanasõna kui kahe maailmapildi väljendaja

Keel ja kultuur on omavahel kahtlemata seotud. Fotod 5 ja 6 demonstreerivad seda väga arusaadaval moel. Tegu on pangareklaamiga. Eesti kliendil soovitatakse üheksa korda mõõta ja üks kord laenata, vene laenuvõtjal aga („*семь раз отмерь – один займи*”) seitse korda mõõta, kord laenata. Millest selline erinevus – üheksa ja seitse?

Eesti vanasõna käsib üheksa korda mõõta üks kord lõigata, vene vanasõna seevastu seitse korda mõõta ja üks kord lõigata (*семь раз отмерь – один отрежь*). Millest võib erinevus tingitud olla? Kas eestlased on oma otsustes aeglasemad ja venelased kiiremad? Kas venelastel pole vaja nii kaua mõelda? Või on eestlased põhjalikumad ja vastutustundlikumad ning kaaluvad enne laenu võtmist väga korralikult kõik läbi? Seitse ja üheksa on maagilised arvud nii vene kui ka eesti rahvapärimuses. Ei saa mainimata jätta, et nii eesti- kui venekeelsel reklaamplakatil on mõõdulint sama pikkusega – 9 cm.

Juba lapsepõlves omandab inimene teatud kindla sotsiokultuurilise käitumise ja keelekasutuse. Kultuuriskeemid ja -raamid kujunevad igapäevaste kogemuste kaudu, mis paratamatult erinevad kultuuriti. Ka mõlemal plakatil ilmneb eesti ja vene erinev kõnetamiskultuur: eesti plakat pöördub kliendi poole sinatades, rõhutades sellega suhtluse loomulikkust; venekeelne plakat teietab viisakalt, väljendades sellega oma lugupidamist kliendi suhtes.

Foto 5.

Ilona Käski fotod

Foto 6.

Keelemaastik: uus lähenemine mitmekeelsuse uuringutele

Selle kirjutise eesmärk oli tutvustada võimalikke keelemaastiku uurimissuundi Eesti keelemaastiku näitel. Kindlasti vajab uus valdkond ka Eestis süstemaatilist uurimist ja nähtuste kaardistamist.

Kõige parem ja ülevaatlikum uurimistöö keelemaastiku alal on Peter Backhausi uhiuus raamat „*Linguistic Landscape*”, mis ilmus 2007. aasta kevadel. Uurimus tutvustab lugejale arvuka (mitte)ametlikult kaks- ja mitmekeelsete linnade keelemaastike kirjeldusi. Näiteks:

1. Brüssel, kus inglise keel domineerib elektroonikat pakkuvates kauplustes, prantsuse keel on soositud moe valdkonnas.
2. Montreal oma prantsusekeelse ida- ja ingliskeelse lääneosaga.
3. Jeruusalemm, mille läänepoolses linnaosas elavad juudid, idapoolses aga araablased.
4. Ljouwert (Madalmaade friisi piirkond) ja Donostia (Hispaania baski ala), kus kõrvuti eksisteerivad ametlikud vähemus- ja enamuskeeled.
5. Pariis ja Dakar kui mitmekeelsuse ilmekad näited.
6. Lira (Uganda), mille keelemaastikust ilmneb, et linnas räägitakse 40 põliskeelt.
7. Hongkong, Peking, Viin, Pariis ja Washington ning nende tänavasiltide võrdlev uurimus.

8. Rooma, kus kasvab inglise keele kasutamine siltidel jm märkidel.
9. Bangkok, kus elab 6–10 miljonit tailast ning mille keelmaastikku iseloomustab rohke tai-inglise koodisegu.
10. Ametlikult ükskeelne Tokyo on kirjaliku keelekontakti harvemaid kohti. Miks harvemaid? Sest jaapani keeles on neli murret, mis segunevad ja muutuvad Jaapani pealinna tänavail.

Keelemaastik kehastab tänapäeva mitmekeelset tegelikkust. Mitmekeelsed linnad ja riigid pole enam erandid, vastupidi, just ükskeelsete riikide ja linnade hulk on kahanemas. Riikide kultuurilised, sotsiaal-majanduslikud ja poliitilised situatsioonid võivad üksteisest erineda, kuid keelemaastik mitmekeelsuse sümbolina on nähtav igal pool maailmas.

Tahaks loota, et nüüdsest käivad artikli lugejad ringi avatute silmadega. *Youtube*'is näeb huvitavat videot, mis ehk mõtted keelemaastike suunas liikuma paneb: <http://www.youtube.com/watch?v=PsrcVV7nsb8>.

Põnevat vaatamist, fantaasialendu ja indu keelemaastiku uurimisel!

Soovitusi edasilugemiseks

Kahjuks ei ole siinkirjutaja teada Eestis ühtegi tõsist empiirilist uurimust, mida saaks täiendavaks lugemiseks soovitada. Nii piirdun tuntumate võõrkeelsete väljaannetega. Loodan, et see asjaolu ajendab teid Eesti keelemaastikku eesti keeles ja ka rahvusvahelisel tasemel uurima ja kirjeldama.

E. Ben-Rafael, E. Shohamy, M. H. Amara, N. Trumper-Hecht, *Linguistic Landscape and Multiculturalism: A Jewish-Arab Comparative Study*. Tel Aviv: Tami Steinmetz Center for Peace Research, 2004.

L.-J. Calvet, *Des mots sur les murs: Une comparaison entre Paris et Dakar. – Des langues et des villes (Actes du colloque international à Dakar, du 15 au 17 décembre 1990)*. Ed. R. Chaudenson. Paris: Agence de coopération culturelle et technique, 1990, lk 73–83.

L.-J. Calvet, *Les voix de la ville: Introduction à la sociolinguistique urbaine*. Paris: Payot et Rivages, 1994.

D. Gorter (ed.), *International Journal of Multilingualism*, nr 3/1. A Special Issue on Linguistic Landscape, 2006.

D. Gorter (ed.), *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters LTD, 2006.

-
- J. L. Griffin**, *The Presence of Written English on the Streets of Rome*. – *English Today* 2004, nr 20/2, lk 3–7 ja 47.
- N. H. Itagi, S. K. Singh** (eds.), *Linguistic Landscaping in India with Particular Reference to the New States: Proceedings of a Seminar*. Mysore: Central Institute of Indian Languages and Mahatma Gandhi International Hindi University, 2002.
- J. S. Lee**, *Linguistic Constructions of Modernity: English Mixing in Korean Television Commercials*. – *Language in Society* 2006, nr 35/1, lk 59–91.
- D. Monnier**, *Langue d'accueil et langue de service dans les comparés à Montréal*. Québec: Conseil de la langue français, 1989.
- M. Reh**, *Multilingual writing: A Reader-oriented Typology – with Examples from Lira Municipality (Uganda)*. – *International Journal of the Sociology of Language* 2004, nr 170/1, lk 1–41.
- Y. Rosenbaum, E. Nadel, R. L. Cooper, J. A. Fishman**, *English on Keren Kayemet Street*. – *The Spread of English*. Eds. J. A. Fishman, R. L. Cooper, A.W. Conrad. Rowley, MA: Newbury House, 1977, lk 179–196.
- R. Scollon, S. W. Scollon**, *Discourses in Place: Language in the Material World*. London and New York: Routledge, 2003.
- B. Spolsky, R. L. Cooper**, *The Languages of Jerusalem*. Oxford: Clarendon Press, 1991.

Kaude laenatud sõnade põnev päritolu

Enn Ernits

Eesti Maaülikooli dotsent, Emakeele Seltsi tegevliige

Eesti keelde on sõnu laenatud igast ilmakaarest. Enamik neist on siirdunud naabrite või valitseva rahva keelest. Neis keeliski on osa sõnu põlised, teised aga omakorda laenatud, vahel vägagi kaugelt mitme keele vahendusel. Sellised sõnad on laenava keele seisukohalt kaudlaenud. Kahjuks ei käsitleta nende päritolu teatmikirjanduses lõpuni, vaid esitatakse tavaliselt üksnes vahendajakeel ja selle sõna.

Näiteks eesti keele etümoloogilises teatmikus nimetatakse, et *kohv* on pärit omal ajal siin räägitud alamsaksa keelest. Ent teame, et *Koffe(e)* pole saksa keeles oma sõna, vaid mitme keele (prantsuse, itaalia, türgi) kaudu jõudnud sinna araabia keelest, milles ta kõlab *qahwa*. Ameerikas elavate indiaanlaste keelest on vahendajate kaudu meieni jõudnud *šokolaad* ja *tubakas*.

Just sõnade päritolu jälgimine „juuretasandini” teeb keeleajaloo põnevaks. Ent käesolevas kirjutises ei tahaks lähemalt käsitleda mainitud sõnu, vaid hoopis teisi, mille algus peitub peale paari juhu idamaade keeltes. Asjaomaste etümoloogiliste sõnaraamatutega tutvudes ilmneb, et kõik polegi üheselt selge, kuid kogemused sõnade päritolu selgitamisel aitavad leida ehk kõige usutavama.

hansa

Keskaegne *hansa* oli esialgu peamiselt saksa kaupmeestest koosnev ühing, hiljem aga Põhja-Saksa, Madalmaade ja Liivimaa linnade koondis (Hansa Liit). Ka kõnealune nimetus on saksa päritolu. Muiste kõneldud vanaülemsaksa ja gooti keeles tähendas ladinapärase *a*-lõpuga *hansa* (vrd tänapäeva saksa *Hanse*) salka või jõuku. Põnev on teada, et asjaomase mõistega seostatakse ka mehenime *Hans*, mille sugulased on *Ants*, *Ats* ja *Hannes*. *Hans* on Eestisse jõudnud koos sakslaste ja taanlaste vallutustega kas XIII sajandil või isegi varem. Vallutajad omistasid nimele toona kõla põhjal tähenduse 'Hansa Liidu kaupmees'.

Tegelikult on see aga *Johannese* lühendnimi. Viimane tuleneb heebrea kujust *J(eh)ochanan*, mis tähendab 'Jehoova (= jumal) on armuline'. Johannesest on lähtunud rohkesti teisi mehenimesid, sh *Ivo, Jaan, Janek, Juhan, Naan* jt. Läheksime veelgi kaugemale. Johannese nimes sisalduv heebrea *channah* 'arm' on andnud ohtrasti igal ajal populaarseks peetavaid naisenimesid, nagu *Ann(a), Anete, Anne, Annika, Anu, Hanna* jt. Seega on kõik mainitud eesnimed omavahel suguluses.

Ent *hansa* pole üksnes kaupmeeste ühing ega linnade liit. On olemas ka sõna, mis esineb meie murretes mitmel häälikulisel kujul: *ansa, hansa, handsa, hants* jt. Lõuna-Eestis kasutatakse peenendatud *n*-iga vorme nagu *han(d)sa* ja *hanss*,¹ samuti ka sõnaalguse *h-d*. Teises tähenduses märgib murdesõna *hansa* omatehtud viina, st puhastamata piiritust. Tavalisemalt kasutatakse küll sõnu *puskar, samagonn* ja ümberütlevalt *metsakohin*. Esimesega pole päris selge, kas on tegu omasõna või laenuga rootsi keelest (vrd *buska* 'kääriv õlu'). Teine on aga selgesti vene päritolu, kusjuures *самогон* tähendab sõna-sõnalt 'endaäetu'. Kirjanik Rudolf Sirge on kasutanud *hansa*-sõna puskari tähenduses ka ühes oma teoses.

Hansa-sõna on meil kirja pandud ühtekokku 20 kihelkonnast, peamiselt küll Võru- ja Setumaalt, kuid seda esineb ka Keilas, Kullamaal, Laiusel jm. Eesti ja võru/setu keelde on ta laenatud vene sõnast *ханжа́*, mis esialgu tähendas ainult puhastamata teraviljast (peamiselt riisist) valmistatud hiina viina ja hiljem igasugust omaäetud viina. Eesti keelele pole ž omane, milletõttu on ta *s*-iga asendunud.

Vene sõna on omakorda laenatud hiina keelest. Originaalkeeles kõlab see *huang jiu* [huang tʃju]², milles *huang* tähendab kollast ja *jiu* viina. Halvasti töödeldud viin sisaldab puskariõlisisid, mis värvivad (rämpsjoo)gi kollakaks. Siinpuhul tuletame geograafiast meelde, et Hiinas voolab ligemale 5000 km pikkune Huang He [huang hōō] 'Kollane jõgi'. Oma nime on ta saanud vee kollaseks muutvatest setetest.

jaam

Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu põhjal tähendab *jaam* väga mitmesuguseid asutusi: esmalt raudteejaama, hiljem ka muude liiklusvahendite siht- ja väljumis- või peatuskohta, nt *bussijaam, lennujaam*,

¹ Märk ´ tähe kohal tähistab palatalisatsiooni, vene näidetel rõhulist silpi.

² Nurksulgudes edastatakse sõna hääldamine.

lõppjaam, metroojaam jne. Peale selle märgib huvialune sõna uurimistööga tegelevat või mingit piirkonda või tegevusala teenindavat asutust: *elektrijaam, ilmajaam, katsejaam, raadiojaam, veepuhastusjaam* jne, jne. Eestis on mitu Jaama tänavat, ent Peterburis ja Moskvas on ka *Ямская улица*.

Esialgu tähistas *jaam* üksnes hobupostijaama. See oli suurte maanteed ääres seisev asutus, mis korraldas posti-, veoste ja reisijate vedu. Postijaamade süsteemi hakati meil looma juba Rootsi ajal XVII sajandil. Järgmise aastasaja esimesel poolel Salomo Heinrich Vestringi koostatud eesti-saksa sõnaraamatu käsikirjas tähistavad seda sõnad *Posti Hone* ja *Posti Kodda* [loe: hoone, koda] 'Posthaus'. Suurema hoo sai postijaamade areng järgmisel aastasajal pärast Eesti okupeerimist ja annekteerimist Venemaa poolt. Ilmselt tollal kinnistus ka uus nimetus *jaam*. See on laen vene keelest, milles *ямъ* oli tavakeeles kasutusel XVIII sajandi keskpaigani. Eesti sõna *jaam* 'die Postierung' kohtame esmakordselt A. Thor Helle koostatud ja 1732. aastal avaldatud keelekäsiraamatus. Selle sõnastikuosa tugineb küll põhiliselt S. H. Vestringi ainesele, milles aga asjaomane sõna näib puuduvat.

Vanavene keeles tähendas *ямъ* XIII–XV sajandil maksukohustust postijaamade ülalpidamiseks. See rakendati Venemaal Kuldhordi ajal. Hiljem hakkas vene sõna tähendama postijaama ja pärastpoole asulat, mille elanikud tegelesid posti- ja reisijate veoga. Vene keelde on asjaomane sõna jõudnud turgi keeltest, vrd uiguuri, tšagatai³ ja türgi *jam* tähenduses 'postijaam; postihobused'. Ent ka turgi keeltes pole asjaomane sõna genuiinne, vaid laenatud mongoli keelest, kus *зам* [dzam] märgib (hobu)postijaama, samuti (maan)teed. Ka sugulaslikes kalmõki ja burjaadi keeles esineb *зам* tee tähenduses. Ometi polevat mongoli keeltegi sõna genuiinne, vaid kujutavat endast laenu hiina keelest (vrd *zhan* [tšan] 'peatuse, jaam; peatuma').

Juba XIV sajandi vanavene ürikutes leidub sõna *ямщикъ* 'postipoiss, küüdimees', mille eeskujuks on sama tähendusega türgi *jam-çy*, tšagatai *jam-çi*, kusjuures *jam* tähendab jaama ning *-çy/-çi* tegijaliidet (vrd eesti *-ja*). Viimane on asendunud vene keeles omaliitega *-щик* (nt *каменищик* 'müürsepp'). Siinkohal on huvipakkuv, et akadeemik Huno Rätsep seostab vene päritoluga meie igapäevakeelest tuntud sõna *jõmpsikas*. Kui asjalood on tõesti nii, siis on aja jooksul toimunud tohutu "degra-

³ Tšagatai on üks turgi keelkonna keeli, mida Kesk-Aasias räägiti viimati tõenäoliselt veel mõõdunud aastakümnel. Tšagatai keeles kirjutas XV sajandil kuulus Usbeki poeet Ališer Navoi.

deerumine”, sest *ямицик* tähendas esialgu vürsti ametnikku, kes juhtis postijaamamaksude kogumist.

kauri

Vanasti kandsid Euraasia, Aafrika ja Okeania rahvad ehetena portselani meenutavast aimest kaurikarpe, mis pärinesid peamiselt India ookeanis ja Vaikse ookeani lääneosas elavatel tigudelt. Kaurikarbid olid paiguti levinud vahetusrahana. Neid kandsid muinasajast alates ka eestlased ja nende sugulashõimud (liivlased, vadjalased, mordvalased, marid jt). Kuidas meil kaurikarpe muiste kutsuti, pole teada. Igatahes kasutasid vadjalased XVIII sajandil sõna *tšivi-lõuka*, mis sõna-sõnalt tähendab ‘kivilõug’. Tõepoolest meenutab karp mao lõugu, mistõttu paljudes keeltes kutsutakse seda ka ussipeaks. *Kauri* on uuema aja kirjakeelne nimetus.

Euroopasse sattusid kaurikarbid eelkõige inglaste kaudu. Inglise keeles on asjaomane sõna esmakordselt registreeritud XVII sajandi keskpaiku mitmel kujul: *cowrie, cowry, courie* ‘*Cypraea moneta*’. See pärineb omakorda hindi sõnast *kaurī* (r alapunktiga), mida arvatakse olevat lähtunud India ühe vanima kirjakeele sanskriti sõnakujust *kapardah* (h alapunktiga) ‘kauri’. Viimane on omakorda laenatud draviidi keeltest. Kesk- ja Lõuna-Indias kõneldavad draviidi keeled pole suguluses indoeuroopa keeltega, mille hulka kuuluvad peale hindi ja sanskriti ka vene, inglise, rootsi jt. Draviidi keeltes on kauride nimetus aja jooksul peaaegu tundmatuseeni lihtsustunud. Näiteks kirjutatakse see tänapäeva tamiili keeles kujul *kōtu* ja malajami keeles *kavati* (t alapunktiga) ‘kauri’. Tamiili sõna varasemat arengut kujutavad teadlased järgmiselt: *kōtu* < **kavatu* < **kapatu* < **kapardu* (kõikjal t alapunktiga), st et *kōtu* on tekkinud kujust *kavatu* jne. Ent *kapardah* ja *kapardu* sarnasus on juba raskusteta selge.

tee, tsäi

Tee on joogina Euroopasse tulnud XVI aastajal Hiinast, kus seda mainiti kirjasõnas esmakordselt juba 4700 aasta eest. Eestis on Tallinna raeapteek teelehti arstirohtude hulgas nimetanud alles 1695. aastal. Aja jooksul on teed hakatud jooma kogu Eestis. Meil tuntakse kahte nimetust. Suuremas osas Eestis kasutatakse *tee* (või murretes *tii*), mis on laenatud baltisaksa sõnast *Thee*, kuid Võrumaa idaosas (Räpina,

Rõuge ja Vastseliina kihelkonnas) ja Setumaal kõneldakse *tsäi*. See sõna on mugandunud vene keelest. Nii Setumaale kui ka Lüganusele Kirde-Eestis jõudis idapoolt isegi *tsäinik* 'teekann' (vrd vene чайник). Tegelikult on nii saksa kui ka vene keel vaid vahendajad ning nimetused võivad olla omavahel sugulasedki. Mõlema keele sõnad on pärit maalt, kust jook isegi. *Tee* ja *tsäi* on laenatud eesti ja võru/setu keelde tohutu suure hiina keele kahest omavahel väga erinevast peamurdest. Üle miljardi inimese poolt räägitavat hiina keelt, mida aitavad mõista üksnes ühised hieroglüüfid, on tegelikult raske pidada üheks keeleks, vaid pigem kuueks või enamaks keeleks.

Vene sõna *чай* on seotud põhjahiina murderühmas kasutatava sõnaga *cha* [tšha], mis tähendab teed kui jooki. Mõned teadlased oletavad, et *чай* jõudis vene keelde otse põhjahiina sõnaühendist *cha ye* teelehe tähenduses (vrd ka *cha shu* 'teetaim'). Seevastu teised uurijad on arvamisel, et kõnealune sõna on vene keelde jõudnud palju keerulisemaid teid pidi.

Arvatakse, et klassikalise hiina *cha* jõudis kõigepealt pärslastele, kelle keeles omandas see omasõnade analoogia põhjal kuju *čāi*. Sealt siirdus see turgi rahvastele, kellelt omandasid sõna nii mongolid kui ka venelased. Viimastel on *чай* esmakordselt kirja pandud 1638. aastal. Venelastelt on sõna siirdunud setudele ja idavõruketele.

Keeruline oli ka käsitletava taime ja nimetuse jõudmine Lääne-Euroopasse, kuhu laevadega toodi kaubad ümber Aafrika mööda India ja Atlandi ookeani. Kunagi oli Holland väga tähtis mereriik ja hollandlased said tee Hiina kaupmeestelt 1610. aastal vahetuskaubana. Hollandi arst C. Dekker tõi tee XVII sajandi keskpaiku Saksamaale, nimelt Brandenburgi kuurvürsti õukonda Berliinis. Peatselt hakati teed müüma ravimina apteekides. Alles XIX sajandi alguses hakkas see levima joogina.

Eespool öeldust ilmneb, et *tee* jõudis eesti keelde kohalike sakslaste vahendusel. Viimased olid omandanud riigisaksa *Thee* (tänapäeva kirjaviisis *Tee*). Saksa mõiste allikaks oli aga hollandi *thee*, mis pärineb indoneesia keelte hulka kuuluvast malai keelest, sest Kagu-Aasias asuv Malaia oli toona Hollandi asumaa. Ent *tē(h)* polnud algselt omane ka malailastele, vaid nad olid selle omandanud lõunahiina, täpsemini Kagu-Hiina provintsi Fujiani murdevormist *te*.

vaksal

Kord küsis sõber minult, kas tean sõna *vaksal* ajalugu. Ma ei teadnud. Oskasin seda siduda vaid vene sõnaga *вокзал*. Hiljem leidsin entsüklopeediast, et viimane on laenatud Londoni linnaosa Vauxhalli nimest. Tõesti, Thamesi lõunakaldal on sellenimeline linnaosa. Aga edasi? Vastuse, küll mitte päris ammendava, andsid vene keele etümoloogilised sõnaraamatud.

Vauxhall [vokshool] on saanud nime rikka leskproua Jane Vauxi kaudu. Viimane korraldas pärast abikaasa surma XVII sajandi esimesel veerandil Londoni lähedale mõisaparki ehitatud hoones peenele publikule kontserte (vrd inglise *hall* 'saal'). Pärastpoole rajati sinna mitu uhket lustaeda (*Vauxhall Gardens*), kus kontserdid, tulevargid ja maskipeod toimusid 1859. aastani. Lustaiad mõjutasid väga oluliselt Londoni seltskonnaelu, mistõttu nad kajastusid korduvalt inglise ilukirjanduses. Perekonnanimi *Vaux*, mis on prantsuse keele aladel üsna levinud, näibki olevat prantsuse algupära. Prantsusmaa kaardilt leiab rohkesti samanimelisi kohti, millest tuntuim on XVII sajandist pärineva toreda lossiga Vaux Pariisi lähedal.

Erakordsuse tõttu muutus *Vauxhall* inglise keeles XVIII sajandi teisel poolel üldsõnaks ja levis sealt teistesegi keeltesse. Ta sattus avaliku peo- ja kontserdiaia tähenduses ka prantsuse keelde. Ilmselt sealt laenati sõna juba 1770. aastatel vene keelde, sest prantsuse keel oli Venemaal tollal ju kõrgema seltskonna tavakeeleks. Esialgu tähendas *vauxhall* tantsu- ja kontserdisaaliga ühiskondlikku hoonet.

Tsitaatsõna *vauxhall* 'lustaed' laialdasest kasutamisest annab tunnistust ka keelemehe ja etnograafi Pál Hunfalvy teos reisist Läänemere äärde 1869. aastal. Raamatu eestikeelsest tõlkest loeme: „Pavlovsk on muuseas ka Peterburi elanike lõbustuspaigaks. Siin asub *vauxhall* koos restorani ja aiaga. Suvel toimuvad seal kontserdid mitu korda nädalas öhtul kella seitsmest üheteistkümneni [...] Peterburi publikut toob ja viib Tsarskoje Selo raudtee.”

Kirjeldatu oli Venemaa esimene üldkasutatav raudtee, mis valmis 1837. aastal. Pavlovskist kujunes lõppjaam, mille hoonesse rajati reisi- jate jaoks restoranid ja mängupaviljonid; hoonet ümbritses uhke aed. *Vauxhall*'i järgi hakati seda asutust vene keeles kutsuma *вокзал*'iks, mis sai esialgu Pavlovski ja pärastpoole igasuguse raudteejaama mõisteks. Vene kirjasõnasse jõudis viimane esmakordselt alles 1884. või 1891. aastal. Varem pruugiti asjaomases tähenduses *дебаркадер* (prantsuse

sõnast *débarcadère* 'maabumissild; perroon, raudteejaama platvorm')⁴, *nymebóú đvoréu* (sõna-sõnalt 'teede- ehk sõidupalee') jt. Eesti keelde on mainitu hilise uudissõnana omandatud mitmel kujul. Need on Ferdinand Johann Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatus (teine trükk ilmus 1893) esinevad *waksall*, *waksäl* [vaksaal], *wäksal* [vaaksal] ja *wukshall* 'Vauxhall, Stationsgebäude (= jaamahoone)'. Rohkete paralleelvormide leidumine osutab, et uudsuse tõttu polnud huvipakkuva mõiste kasutamine eesti keeles veel stabiliseerunud. Sellele osutab ka üsna kõikuv hääldamine eesti murretes: *vagsal*, *vaksali*, *vaksaal*. XX sajandil hakati suhteliselt hilise laensõna *vaksal* asemel sagedamini kasutama üsna lohisevat liitsõna *raudteejaam* (vrd ka vene kolmeosaline *железнодорожная станция*). Nõnda jõudis see mõiste *jaamade* perekonda, millest oli juttu eespool.

Kirjandust

K. Aluve, Maakõrtsid ja hobupostijaamad Eestis: Ehitusajalooline ülevaade. Tallinn: Valgus, 1976.

British history online. – <http://www.british-history.ac.uk/report.asp?compid=47062> (kasutatud 5.08.2007).

Brockhaus Enzyklopädie 21. Völlig neu bearbeitete Auflage. Mannheim: F. A. Brockhaus, 1993.

Eesti keele kirjakeele seletussõnaraamat (I–VII). Tallinn: Eesti Keele Instituut, 1988–2005.

Eesti murrete sõnaraamat I. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 1994–1997.

E. Ernits, Finnisch-ugrische Benennungen der Kaurimuscheln im Vergleich zu denen in indoeuropäischen und Turksprachen. – *Linguistica Uralica* 2004, nr 1, lk 5–15.

P. Hunfalvy, Reis Läänemere provintsides. Ungari keelest tõlkinud Piret Toomet. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007.

Le grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française de Paul Robert 9. 2. édition entièrement revue et enrichie par Alain Rey. Paris: Le Robert, 1988.

M. Must, Vene laensõnad Eesti murretes. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000.

J. Mägiste, Estnisches etymologisches Wörterbuch I–XII. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft, 1982-1983.

⁴ Lähemal vaatlusel selgub, et prantsuse sõna tarvitati esialgu ainult seoses veesõidukitega, vrd *barque* 'lodi., vene, paat'. Siit võib huviline leida ka seose eesti keelega: vrd eesti *pargas* 'lameda põhjaga suur paat'. Viimane lähtub vene või rootsi keele vahendusel prantsuse sõnast *barcasse* 'suur paat inimeste ja kauba vedamiseks'.

- P. Päll, Maaailma kohanimed. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1999.
- E. Rajandi, Raamat nimedest. Tallinn: Eesti Raamat, 1966.
- A. Raun, Eesti keele etimoloogiline teatmik. Rooma, Toronto: Maarjamaa, 1982.
- M. Räsänen, Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkssprachen. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII: 1.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1969.
- H. Rätsep, Sõnaloo raamat. Tartu: Ilmamaa, 2002.
- R. Seppo. Eesti nimeraadat. Tallinn: Olion 1994.
- S. H. Vestring, Eesti-saksa sõnaraamat. Lexicon Esthonio Germanicum. Tartu, 1998.
- The Oxford English Dictionary 19. Prepared by J. A. Simpson ja E. S. C. Weiner. 2nd edition. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Vauxhall Gardens. – <http://www.vauxhallsociety.org.uk/VauxhallGdns.html> (kasutatud 5.08.2007).
- Аникин, А. Е. Этимологический словарь русских диалектов Сибири: заимствования из уральских, алтайских и палеоазиатских языков. 2-е издание, исправленное и дополненное. Москва, Новосибирск: Наука, 2000.
- И. Белов, О Vauxhall, ставшем на русский лад вокзалом. – Российский курьер онлайн (<http://www.kurier.hu/?q=comment/reply/982>; kasutatud 5.08.2007).
- С. Мураяма, Этимология русского слова чай. – Этимология 1975. Москва: Наука, 1977, lk 81–83.
- Черных, П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка 1-2. Москва: Русский язык, 1993.
- Фасмер, Макс. Этимологический словарь русского языка 1–4. Москва: Прогресс, 1986-1987.

Misjonilingvistika

Annika Kilgi

Tallinna ülikooli doktorant

Misjonilingvistika on kristliku misjoni teenistuses olev lingvistika. Misjonilingvistid tegelevad keelega selleks, et anda edasi usutõdesid. Et usust veenvalt rääkida ja piibel korralikult tõlkida, tuleb keelt väga hästi tundma õppida. Paljude keelte puhul ongi kristlased esimesed, kes on keelega põhjalikult tegelnud. Seetõttu pärinevad sageli just nende sulest keelte esimesed kirjanekud: keelenäited, grammatikad, jutlused ja vaimulike tekstide tõlked. Paljude keelte kohta võib öelda: „Kiri algab kirikust”, sest usuinimeste tööna on valminud nii keele esimene ulatuslikum jäädvustus piiblitõlkena kui ka esimene teoreetiline kirjeldus grammatika näol.

Misjonilingvistika kõrgajaks võib pidada XVI–XVIII sajandit. Sellest ajast pärinevad paljude nii Euroopa kui ka Euroopa mõjupiirkondade maade keelte esimesed grammatikad ja piiblitõlked. Laialdast misjonilingvistilist tegevust soodustasid uute rahvusriikide teke, trükikunsti levik, koloniaalvallutused ja usupuhastusega kaasnenud veendumus emakeelse jumalasõna vajalikkuses.

Eestis kestis misjonilingvistika ajajärk 19. sajandi keskpaigani. Sinnamaani olid kõigi eesti keeleõpetuste ja peaaegu kõigi tähtsamate lingvistiliste artiklite autoriks siinsed kirikuõpetajad. 17.–19. sajandil ilmus trükist seitse eesti keele grammatikat: Heinrich Stahlilt (1637), Johannes Gutsloffilt (1648), Heinrich Gösekenilt (1660), Johann Hornungilt (1693), Anton Thor Hellelt (1732), August Wilhelm Hupelilt (1780, 2. trükk 1818) ja Eduard Ahrensilt (1843, 2. trükk 1853). Pastoriametit pidas ka enamik ajakirjale „Beiträge zur genauern Kenntniß der Ehstnischen Sprache” (1813–32) keeleteemaliste kaastööde saatjatest, samuti väljaandja Johann Heinrich Rosenplänter ise. Need mehed tegutsesid selle nimel, et kirikuõpetajad valdaksid eesti keelt suurepäraselt ning et eestlased saaksid lugeda heas eesti keeles vaimulikku kirjandust.

Uusi keeli kirjeldasid esimesed Lääne misjonilingvistid ladina grammatika struktuuris, mis oli ammu välja kujunenud ning kõigile

tuttav. Tihtilugu kohandasid nad keelt ladina grammatika skeemi ja metakeelega sobivaks. Ka esimestesse eesti keele õpperaamatutesse konstrueerisid nende autoriteks olnud baltisakslased juurde eesti keeles puuduvaid vorme ning jätsid kirjeldamata nähtusi, mis puudusid ladina ja saksa keeles. Taolise ja sel ajal väga tüüpilise käitumise põhjuseks on osa keeleteaduse ajaloo uurijaid pidanud võhiklikkust või hoolimatust, teised aga hoopis tahtmist lugejale tuttava kaudu tundmatut hõlpsasti selgeks teha. Eurooplased olid ladina keeleõpetuse malli järgi õppinud sajandeid ning harjumuspärane vorm kergendas uuest sisust arusaamist ka Eestis elavatel sakslastel, kes olid esimeste eesti keele grammatikate sihtrühmaks. Loomulikult oli selleaegsetel eurooplastel raske kirjeldada ja mõista seda, mis oli ladina keelest erinev, näiteks ergatiivi, polüsüntetiilisust või kohakäändeid.¹ On huvitav jälgida, kuidas Lääne keeleteadus üritas taolisi morfoloogilisi nähtusi kirjeldada algul klassikalise grammatika raamistikus, hiljem juba muudmoodi.

Eesti keele puhul paistab see ilmekalt välja käändekäsitluse muutumises. Näiteks eesti keele kohakäändevormidest sobisid ladina käändtabelisse ainult *l-*, *le-*, *st-* ja *lt-lõp*ulised vormid; esimesed kaks daativiks, teised kaks ablatiiviks. *S-* ja *sse-lõp*uline vorm, rääkimata teistest konkreetsetest käänetest, jäid seevastu käändtabelist välja. See aga ei tähendanud, et keegi neid poleks märganud. Tõsi, esimesed kaks põhjaeesti keele grammatikat (Stahli „Anführung zu der Esthnischen Sprach” ja Gösekeni „Manuductio ad Linguam Oesthonicam”) ei maini selliseid vorme üldse. See-eest leidsid kõik ülejäänud XVII–XVIII sajandi misjonilingvistid neile oma grammatikas kohti, ehkki mitte käändsõnavormidena, vaid käändsõna ja kaassõna või käändsõna ja enkliitiku ühenditena. Näiteks kirjeldab Hupel oma grammatikas vormi *toas* käändsõna genitiivivormist ja kaassõnast koosnevana. XIX sajandil jõudsid siinsed pastorid aga järeldusele, et pole otstarbekas enam ladina malli järgida, kuna tegelikult on kõik need vormid võrdväärsed ja neid tuleb edaspidi käsitleda ühtmoodi.

XIX sajand oli murranguline aeg kogu Lääne lingvistikas: keeli hakati süstemaatiliselt kõrvutama ja tekkis võrdlev-ajalooline keeleteadus. Tööle asusid esimesed elukutselised keeleuurijad. Misjonilingvistide tegevus ei lakanud, kuid see polnud enam keeleteaduse keskmes.

¹ E. Hovdhaugen, *Missionary Grammars – An Attempt at Defining a Field of Research. – ...and the Word was God. Missionary Linguistic and Missionary Grammar*. Nodus Publikationen. Münster, 1996, lk 20.

Nende eesmärgid olid jätkuvalt väga praktilised,² keelte ajaloo või suguluse uurimine polnud esmatähtis. Eri aegadel on usumehed keelt usinalt kogunud, kirjeldanud ja normeerinud, kuid pidanud sealjuures väga harva vajalikuks jõuliselt muuta olemasolevaid teoreetilisi raamistikke. Muidugi varieeruvad misjonigrammatikad uuenduslikkusest, põhjalikkusest ja mõistete valikult palju, kuid enamik misjonilingvistilisi töid on siiski keeleteaduslikku mõtet vähe arendanud. Misjonilingvistikast tervikuna on aga välja kasvanud keeleteaduslik välitöö ja keeletüpoloogia.³

Misjonigrammatikatest eraldi on kirjutatud väga palju, märksa vähem aga neist kui misjonilingvistika traditsiooni esindajatest. Põhjusks on ilmselt üldistuste tegemise raskus, kuivõrd misjonilingvistilised tööd erinevad palju nii sisult kui ka sünniaja ja -koha poolest, neid kõiki ühendab õigupoolest ainult kirjutamise eesmärk. Erinevalt on võimalik piiritleda sedagi, mida misjonilingvistika üleüldse hõlmab: kas ainult misjonäride tegevust või ka kohalike pastorite oma, kas kindlat minevikuperioodi või kogu kirikuajalugu, kas üksnes kristlikku või teistegi usundite kuulutustööd? Igal juhul on selge, et tegemist on äärmiselt ulatusliku ja põneva uurimisvaldkonnaga, mille kallal jätkub tööd kauaks. Viimasel ajal on misjonilingvistika traditsiooni vaadeldud rohkem kui eales varem: käesoleval sajandil on peetud lausa viis rahvusvahelist misjonilingvistika konverentsi. On raske mööda vaadata nähtusest, mille viljana on sündinud sadu kirjakeeli.

Soovitusi edasilugemiseks

M. Lepajõe, Johannes Gutsclaffi grammatilised vaatlused. – *Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 10. Tartu, 1998, lk 285–316.

K. Ross (koost., toim.), Uue ajastu misjonilingvist. Eduard Ahrens 200. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003.

² **E. Nowak**, Considering the Status of Empirical Research in Linguistics. – ... and the Word was God. *Missionary Linguistic and Missionary Grammar*. Nodus Publikationen. Münster, 1996, lk 25.

³ **N. Ostler**, The Social Roots of Missionary Linguistics. – Otto Zwartjes, Even Hovdhaugen (toim) *Missionary Linguistics/Linguistica misionera*. Selected Papers from the First International Conference on Missionary Linguistics. Oslo, 13–16 March 2003. *Studies in the Theory and the history of Linguistic Science* 106. Oslo, 2004, lk 41.

Keelenõuanne

Arvukirjutusmuresid

Argo Mund

Eesti Keele Instituudi assistent

Artikli eesmärk on anda juhtnööre neile, kellel on probleeme numbrite kirjutamisega. Soovitused kehtivad üldkeelse teksti kohta, erialakeelsetes tekstides võib olla ka muid tavasid. Näited pärinevad EKI keelenõuande ainesest ja ajakirjandusest.

Arvude kirjutamise reeglistiku annab Tiiu Erealti raamat „Eesti ortograafia”.¹ Lugeja leiab abi ka mõnest ajakirjas Oma Keel varem ilmunud artiklist.²

Millal kirjutada arvud sõnade, aga millal numbritega?

Arvud 1–10 kirjutatakse sõnaga, nt „1 kord elus” asemel on õige *üks kord elus*. See kokkulepe ei kehti täppisteaduste ja muude arvurohkete tekstide kohta, nt statistikatekstis võib märkida *Alustati 10 menetlust, neist 8 avalduse alusel*. Ülepingutused on *kolmandal, 13. ja 23. oktoobril ja seitsme-, 12- ja 15-aastane*, sest teiste arvude kõrval sobib kirjutada numbriga ka esimene. Samuti tuleb silmas pidada, et koos protsendi- ja paragrahvimärgi ning mõõtühikulühendiga kasutatakse ainult arve. Seega ei tohi kirjutada „kuus %”, „kaheksa m” ega „§ üheksa”, vaid *6%, 8 m ja § 9 ~ 9. §*.

Ka tuletistes ja liitsõnades on tavaks märkida arvud 1–10 sõnaga, seega on õige *neljane pakk, kuune pakk* (mitte „4ne pakk”, „6ne pakk”), *kuue-seitsmekesi* (mitte „6-7kesi”), *kaheksandiknoot* (mitte „8-ndiknoot”), *nullklass, kahepaat, ühepäevaliblikas, kolmepunktivise*

(mitte „3-punktivise” ega „3punktivise”), *viiepalliskaala, ühepäevane kursus, kuuenädalane puhkus*. Ühel küsijal oli mure, et sõnast *neljapäevane* ei pruugi lugeja õigesti aru saada: seda võib mõista nii tähenduses ’nelja päeva pikkune’ kui ka ’neljapäeval toimuv’. Esimese tähenduse puhul võib kirjutada ka *4-päevane* ~ *4päevane*, ent kui tekstist selgub ürituse toimumise aeg, ei ole numbri järele vajadust: lugejale peaks selge olema, kumba tähendust on mõeldud.

Vahel võib kümnest suuremaidki arve kirjutada sõnadega. Eriti on see mõeldav siis, kui tekstis on vaid üksikud arvud, nt *Ta oli seal elanud neliteist aastat*. Sõnaga kirjutamist tuleb kaaluda, kui arvu võidakse valesti lugeda, nt „40 krooni ei mõtlegi ma sulle tagasi anda” asemel *Neljakümmend* ~ *neljakümmet krooni ei mõtlegi ma sulle tagasi anda*.

Piltlikes väljendites kirjutatakse mis tahes suurusega arvud sõnaga, nt „1000-näoline Ameerika” on *tuhandenäoline Ameerika* või *tuhande näoga Ameerika*.

Kas kolm tuhat on õige kirjutada 3000, 3 000 või 3,000?

Õige on esimene, sest neljakohalised arvud kirjutatakse tühikuta. Alates viiekohalistest tarvitatakse numbrite rühmitajana tühikut, mitte aga punkti ega koma, seega on nt kolmteist tuhat kakssada nelikümmend üheksa õige kirjutada *13 249*.

Kas arvu 3800 asemel võib kirjutada ka 3,8 tuhat või 3,8 tuh?

Ökonoomne on kirjutada numbritena, kaks viimast varianti ei anna ruumisäästu.³

Mis arv on 3800 miljonit?

Niisugune kirjutusviis pole selge. Arvu võib kirjutada välja (kas *3 800 000* või *3 800 000 000*) või kasutada teisi võimalusi (*3,8 miljonit* ~ *mln* või *3,8 miljardit* ~ *mld*).

Kas arvu tohib poolitada, nt nelikümmend viis tuhat kolmsada kaks kirjutada 45 302?

Arvu ei tohi poolitada, vaid see tuleb mahutada ühele reale. Poolitamatu tühiku saab, kui valida Ctrl + Shift + tühikuklahv.

Kas õige on valitsuse määrus nr 5 17. oktoobrist 2000?

Ei, parem on panna kuupäevafraas dokumendi nimetuse ette. Nii ei jää dokumendi ja kuupäeva number kõrvuti ning ka sõnajärg on eesti-pärane. Seega sobib kirjutada *valitsuse 17. oktoobri 2000. a ~ aasta määrus nr 5* või *valitsuse 17.10.2000 määrus nr 5*.⁴

Samuti oleme keelenõu andes soovitanud kohendada lauset *Tunnistus on välja antud õppenõukogu otsusel 14. juunil 2000. a*, kus kuupäeva kirjutamiseks häid lahendusi pole („otsusel 14. juunil” ja ka „otsusel 14. juunist” on kehavõitu). Paremini sobiks *Tunnistus on välja antud õppenõukogu 14. juuni 2000. a otsusega ~ otsuse põhjal*.

Millal on araabia numbri järel punkt?

Põhiarvud näitavad hulka ja vastavad küsimusele *mitu?*, *mitme?*, *mitut?* jne. Põhiarvu järel punkti pole: *190 liikmesriigi elanikud*, *192 koolis*, *28 mandaati*, *30 päeva jooksul*.

Kui arv näitab järjekorda ja vastab küsimusele *mitmes?*, *mitmenda?* vm, on araabia numbri järel punkt, nt *1999. aastast 2001. aastani*, *2005. aastaks* (vrd põhiarvudega: *aastast 1999 aastani 2001, aastaks 2005*), *2006. aasta majandusaruanne ~ 2006. majandusaasta aruanne*, *sündis 1878. aastal*, *1. detsembri ürituse kava*, *nihkub 30. märtsile 2001*, *õpib 11. klassis*, *alates 8. sekundist*, *16. punkti järgi*, *iga 25. noor*, *30. sünnipäev*. Tähele tasub panna seda, et niisugustes ühendites nagu *1960.–62. aastal*, *2.–4. koha mehed*, *6. ja 12. nädalal* ning *1997. või 2002. aastal* on punkt ka esimese arvu järel enne kriipsu või sidesõna.

Palju muresid on tekitanud kuupäeva vormistus. Kuigi lohakamas kõnekeeles on laialt levinud põhiarvu kasutus („sünnipäev on kaks-kümmend neli august”), on kirjakeeles endiselt korrektne alalütlev kääne ja järgarv: *sünnipäev on kahekümne neljandal augustil* ehk *24. augustil*.

Arvu punktist oleneb tähendus, nt 22 *plaadile* 'kahekümne kahele plaadile' ja 22. *plaadile* 'kahekümne teisele plaadile'; *sõitke 67 bussiga* 'kuuekümne seitsme bussiga', aga 67. *bussiga* 'kuuekümne seitsmenda bussiga'. Lause *Anda puhkust 20 päevaks* märgib, et lubatakse puhata kakskümmend päeva, aga kui anda puhkust 20. *päevaks*, siis saab töötaja puhata ainult ühe päeva.

Kõige rohkem on küsitud, kuidas vormistada üksiku aastaarvu ja sõna *aasta* lühendit. Võib kirjutada 2007. *a* (eelistatav) või 2007. *a.* (järgarvu punkti peab kindlasti panema, *a* kui üldkasutatava lühendi punkt on fakultatiivne), vrd põhjarvuga *aastal 2007*, kus arvu järel punkti pole. Nii on õige ka 2005. *a* ~ *aasta aprillis, aprillis 2005. a* ~ *aastal, aga aprillis 2005* (punktita).

Arvu järele punkti panek ei olene sellest, kas järgneb lühend või sõna, ega sellestki, mis käändes on järgnev sõna. Järgarvu punkti ja sõna (või lühendi) vahel on tühik.

Kas loetelus võib kirjutada järgarvud punktita?

Ei, järgarvu punkt jääb alles. Punkt ja loetelu koma sattuvad kõrvuti, nt 1., 5., 9. ja 13. *rühm*; on lahti 10., 17., 22. ja 24. *oktoobril*; 1998., 2001. ja 2004. *aasta tulemused*; 40., 50., 60. ja 70. *sünnipäev*. Vormistada järgarvude loetelu komadeta on viga, ei tohi kirjutada „10. 17. 22. ja 24. oktoobril”.

Kas jaotise tähise viimase numbril järel on punkt?

Jaotise algul on tähise viimase numbril järel punkt, nt

4.5.5. Väliskohakäänded

Punkt on lubatud ära jätta siis, kui viimase numbril ja pealkirja vahel on tühik pikem kui harilik sõnavähe. Samuti pole viimase numbril järel punkti siis, kui tähis on lauses, nt *Peatükis 4.5.5 väidab autor, et ..*

Kas Rooma numbril järel võib punkti kasutada?

Tavaliselt ei vaja Rooma number punkti, sest ta märgibki järgarvu, nt *õpib XI* 'üheteistkümnendas' *klassis, elan V* 'viiendal' *korrusel, VII* 'seitsmenda' *etapi protokoll, IV* 'neljandast' *kvartalist, I* 'esimese' *järgu orden*.

Rooma numbri järel on punkt kohustuslik üksnes siis, kui see tähendab 'esiteks', 'teiseks', 'kolmandaks' jne, nt

- I. *Sissejuhatus*
- II. *Teema arendus*
- III. *Kokkuvõte*

Kas on õige Kanal 2e tegevjuht ja Elizabeth Ilse visiit?

Ei ole. Tüve lõpphäälikuid ega tüvevokaali siin ei näidata, nt *Kanal 2 tegevjuht* (mitte „2e”), *Raadio 4 meeskond* (mitte „4a”), *kuulas Raadio 2 ja Raadio 4* (mitte „2ht” ega „4a”), *tänas TV3* (mitte „TV3e”), *tere tulemast Tele 2* (võimalik on ka sse-lõpuga *Tele 2-sse* ~ *Tele 2sse* või lisandiga *firmasse Tele 2*, ent mitte „Tele 2te”), *Elizabeth II visiit* (mitte „Ilse”), *Karl XII istutatud tammed* (mitte „XIInda”). Õige on samuti *jälginis huviga TV3-st* ~ *TV3st uudiseid*, *töötab Raadio 2-s* ~ *Raadio 2s* (mitte „TV3-est” ega „Raadio 2-es”).

Kas on õige 12-le kanalile ja 1930-ndad aastad?

Kui arvu käände saame teada talle vahetult järgnevast sõnast, on käändelõpp arvu juures liigne, nt *12 kanalile* (väärad on küsijate pakutud variandid „12.le” ja „12-le”), *vähendada 14 eluaastale*, *19 kursusel*, *15 vallas*, *163 dokumendis*, *45 talust*, *440 ruutmeetrist*, *30 tükiks*, *84 uuele doktorile*; *110. aastapäevast* (mitte „110.-ndast aastapäevast”), *20. kuupäevaks*, *1. detsembrist*, *10. klasside* (mitte „10-ndate”); *XII mööblinäitusele*, *VIII rühmas*, *VI ja VII klassides* 'kuuendates-seitsmen-dates klassides'. Samuti on piisav *1. oktoobril* ja *1985. aastal*. Paraku näeb viimastegi asemel suurt hulka väärvariante (nt „1-sel oktoobril”, „1-l oktoobril”, „1985ndal aastal”, „1985.-ndal aastal”, „1985dal aastal”, „1985al aastal”).

Ökonoomne on kirjutada ka *1930. aastad*, *1940.–1950. aastatel* ~ *aastail*, *2000. aastate alguses* (mitte „1930ndad aastad”, „1940nda-tel–1950ndatel aastatel”, „2000ndate aastate alguses”), vrd ilma *aasta-sõnata* *1930ndatel* ~ *1930-ndatel* ~ *1930ndail* ~ *1930-ndail sündinud isikud*.

Kui arv ja temaga samas käändes olev sõna pole kõrvuti, tuleb arvule lisada käändelõpp, nt *27-s* ~ *27s Euroopa Liidu riigis*, *38-st* ~ *38st nõukogu istungil viibinud liikmest*. Nagu näidetest näha, kirju-

tatakse käändelõpp arvu järele sidekriipsuga või lausa kokku. Teisiti on alale-, alal- ja alaltüleva käändega, mille lõpud tuleks lisada alati sidekriipsuga, nt *25-le uue kaardi omanikule, 53-l sooleärritusega patsiendil* (patsiente on 53).

Jäin võistlustel 25. kohale, aga sõbrad tulid 22. ja 31. kohale. Kuidas kirjutada neid järgarve ilma sõnata koht?

Võib kirjutada *jäin 25-ndaks ~ 25ndaks* ning *tulid 22-seks ~ 22seks* ja *31-seks ~ 31seks* (mitte „22.-ks”, „22.-seks”, „31.-ks”, „31.-seks”). Kui järgarv lõppeb 1 või 2ga, on siiski parem väljendada pikemalt: *tulid 22. ja 31. kohale*.

Kas peab kirjutama 25-korruseline või 25 korruseline?

Arvule *ne-* või *line-*lõpuga omadussõna liitmisel võib kasutada sidekriipsu, ent võib kirjutada ka ilma selleta kokku: *25-korruseline ~ 25korruseline, 13-aastane ~ 13aastane, 27- ja 42-aastane ~ 27- ja 42aastane* (ent mitte „25 korruseline” ega „27. ja 42. aastane”), *14-päevase ~ 14päevase puhkuse ajal, 1,25-miiline ~ 1,25miiline*. Sidekriips on ainuvõimalik lahendus siis, kui kõrvuti sattuksid number 1 ja *l*-täht: *321-leheküljeline*.

Harva on märgata liigseid sidekriipse. Nt ei ole õige „11-korruse”. Selle asemel peab olenevalt väljendusvajadusest kirjutama kas *11 korruse* ’üheteistkümne korruse’ või *11. korruse* ’üheteistkümnenda korruse’. Ei ole õige ka „0,5-koormusega”, vaid *0,5 ~ 1/2 ~ poole koormusega*; samuti mitte „42-kohaga buss”, vaid *42 kohaga buss* (küll aga *42-kohaline ~ 42kohaline buss*). „30-krooni suuruse summa” asemel on veatu *30 krooni suurune summa*.

Tekstis on 26aastane naine ja 100protsendiline kasv. Kuidas neid korrektselt lühendada?

Õige on *26 a naine*, nii ka *40 l katel, 3 m puu, 4 m aisad*. Lühendit ei kirjutata arvuga kokku ega panda ka sidekriipsu. Seega on väär kirjutada nii „26a naine” kui ka „26-a naine”.

100protsendiline kasv on lühemalt *100% kasv*, mitte „100%-line kasv”. Väljendi *100%* saab vahel asendada muuga, nt „100% omaniku” asemel võib olla *ainuomanik*, „100% rahulolu” on *täielik rahulolu*.

Kas 13-ne õpilase tulemused ja üle 40-ne aasta on õigesti kirjutatud?

Ei ole. Siin on omastava käände tüve lõpus olev *ne*-silp kirjutajal segi läinud *ne*-liitelise omadussõna lõpuga. Õige on kirjutada *13 õpilase tulemused ja üle 40 aasta*.

Küll on *ne*-silp õige fraasis *14.35-ne rong*, samuti võib kirjutada *ostsin pileti 12.10-sele bussile*. Iseenesest mõista võib tarvitada ka pikemat väljendusviisi, nt *rong, mis väljub (kell) 14.35; ostsin pileti (kell) 12.10 väljuvale bussile*.

Kas arvude vahel on mõttekriips või sidekriips?

Kui on vaja asendada sõna *ja*, on õige sidekriips; kui sõna *kuni*, siis mõttekriips. Seega, järjestikuste arvude vahel võib olla mõtte- või sidekriips, ülejäänud kordadel on õige ainult mõttekriips. „Eesti ortograafia” soovitab ka esimesel juhul lihtsuse pärast mõttekriipsu.⁵ Nt *vanuses 15–20, 15–20aastased ~ 15–20-aastased, 8–11- ja 12–14-aastastest ~ 12–14aastastest, 10–15 minutit, 10.25–10.35, aastatel 1995–1996 ~ 1995-1996 ja 1998–2002, 10.12.2000–10.12.2002, 3.–4.10 ~ 3.-4.10, 3.–7. X, 150–160 °C, lisades 1–3, neid oli seal 30–40, lk-d 25–38, 1.–5. klassi arvestuses, XVIII–XIX sajandil ~ XVIII-XIX sajandil*. Kui arv kirjutatakse tühikuga, on tühik ka mõttekriipsu ees ja järel, nt *17 500 – 23 400, 3700 – 10 250*.

Eeskätt majandus- ja tehnikatekstides kasutatakse arvude vahel mõttepunkte, et vältida mõttekriipsu ja miinusmärgi segiminekut, nt *+2...–5 °C, 18...33%*.

Kas õige on Põhja pst 6C-17 või Põhja pst 6c-17?

Maja- ja korterinumbril vahel on mõttekriips, majanumbril täpsustab väike täht: *Pärna 15–4, Põhja pst 6c–17*.

Kuidas kirjutada arvudega kakssada kaheksakümmend tuhat kuni kolmsada tuhat? Kas enne kriipsu võib nullirea ära jätta?

Ainuõige on siiski *280 000 – 300 000*. Esimese arvu lõpust nullide ärajätt põhjustaks segaduse. *Kolmkümmend kui nelikümmend protsenti* on õige kirjutada *30–40%*, mitte „*3–40%*”.

Kuidas märkida õppeaastaid?

Õppeaastate kirjutamiseks on mitu võimalust. Arvude vahel võib kasutada

- 1) kaldkriipsu, nt *2004/2005. õa* (punkt on ainult teise arvu järel);
- 2) mõttekriipsu, nt *2004.–2005. õa* (mõlema arvu järel on punkt);
- 3) sidekriipsu, nt *2004.-2005. õa* (ka siin on mõlema arvu järel punkt).

Samamoodi on lubatud *2007/2008. ~ 2007.–2008. ~ 2007.-2008. a korraldused*.

Arvud võib panna ka lühendi järele, ent sellisel juhul punkte pole, nt *õa 2004/2005 ~ 2004–2005 ~ 2004-2005*.

Kas on õige kirjutada aastate 2002/2007 tulemused?

Kaldkriipsu ei kasutata kahest järjestikusest aastast pikemate ajavahe-
mike puhul, seega ei ole „aastate 2002/2007 tulemused” õige. Kor-
rektne on *aastate 2002–2007 tulemused* (või *aastate 2002 ja 2007*
tulemused, kui mõeldakse ainult kahe aasta tulemusi).

Kaldkriips sobib paarismajade numbrite vahele, nt *Ülikooli 17/19*.

Kas sõna aasta peab arvule alati lisama?

Kui lause on ilma sõnata *aasta* niigi selge, pole seda vaja, nt *1993 ilmus talt romaan „Piiririik”* (loetakse põhiarvuna, seetõttu ei ole arvu järel punkti), *25. juunil 2002*. Siiski ei sobi nt „2007 veebruaris”, vaid *2007. a ~ aasta veebruaris, veebruaris 2007*.

Kas on õige kirjutada *toimus 01. septembril 2007 ja 09. jaanuari seisuga*?

Ei ole. Kui kuu on kirjutatud sõnaga, siis kuupäeva numbri ees nulli ei kasutata: *toimus 1. septembril 2007 ja 9. jaanuari seisuga* (vrd *01.09.2007, 1.9.2007, 01. IX 2007, 1. IX 2007*).

Urmas Nemvaltsi illustratsioon

Soovin kirjutada kuupäeva numbrist ja kuu numbrist koosnevad daatumit araabia numbritega. Kas kuu numbri järel on punkt?

Sellisel juhul kuu numbri järele punkti ei panda, nt *13. mail* on *13.05* või *13.5*, *11. novembril* kirjutatakse *11.11* (vrd kolmest komponendist koosnevad *13.05.1995*, *11.11.2000*, kus pole viimase arvu järel samuti punkti).

24. maist 12. juulini on numbritega väljendatult *24.05–12.07* või *24.5–12.7*. Punkt ei kustu enne mõttekriipsu kuu numbri järelt vaid juhul, kui pärast mõttekriipsu olev kuupäev lõppeb aastaarvuga, nt *26.10.–29.11.2006*.

Kuupäeva numbri järel on alati punkt, nt *15.–23.12*, *08.–12.03.2004* ~ *8.–12.3.2004*.

Kas on õige kirjutada 29. VI '95?

Aastaarvus kahe esimese numbri asemel ülakoma kasutamine on kujundustava, mis ei sobi kirjakeelsesse teksti. Seega võib kirjutada *29. VI 95* või *29. VI 1995*.

Kumb kääne on õige: kas 14.–16. juunil või 14.–16. juunini?

Võimalik on kasutada nii alalütlevat kui ka rajavat käänet.⁶ Võib kirjutada ka 14. kuni 17. juunini.

Kas kümnendmurrud kirjutatakse eesti keeles koma või punktiga?

Õige on koma: 0,5 l ~ liitrit, 28,8 g ~ grammi, 7,3 ha ~ hektarit, 1,8 m ~ meetrit pikk.

Kuidas vormistada rahasummasid?

Hindades eraldatakse kroonid ja sendid punktiga, nt *Liiter keefirit maksab 11.90*. (Vrd *Liiter keefirit maksab 11,9 krooni*.) Tekstis ei kasutata hinnasiltidelt tuttavat mõttekriipsu, nt on õige *Piimaliitri eest maksime 5 kr*, mitte „5.–”. Veider on kirjutusviis „0,65 senti”, mis on tegelikult 65 senti või 65 s (hinnasildil ka –.65).

Kui dokumentides on tarvis võltsimisohu vältimiseks kirjutada summa nii numbrite kui ka sõnadega, märgitakse tavaliselt sõnadega ainult kroonid, nt *525 kr 40 s* (*viissada kakskümmend viis krooni ja 40 senti*).

Kas saade algab 18:20 on õige?

Tundide ja minutite vahel on tavaliselt punkt, nt *saade algab kell 18.20 ja lõpeb 19.10*, *buss väljub 7.45*.

Kuidas kirjutada sporditulemusi?

Meetrite ja sentimeetrite, tundide, minutite ja sekundite eraldajana kasutatakse punkti, mis tähistab eri ühikute piiri, nt *hüppas kõrgust 2.70*, *tõukas kuuli 9.97*, *sai aja 2.23* (2 min 23 s). Kümnendiksekundid eraldatakse komaga: *10.30,12* (10 min 30,12 s). Pallimängude seis esitatakse kooloniga, mille ümber on tühikud, nt *Meie kool võitis korvpallis naaberkooli tulemusega 75 : 71*.

-
- ¹ T. Erelt, Eesti ortograafia. Neljas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005.
- ² H. Mäekivi, M. Raadik, See tühine tühik. – Oma Keel 2005, nr 1, lk 44–54; T. Leemets, Kas siia käib sidekriips? – Oma Keel 2005, nr 2, lk 42–47.
- ³ T. Leemets, Kuidas lühendada sõnu *tuhat*, *miljon* ja *miljard*. – T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik, Keelenõuanne soovitab. Tallinn, 1996, lk 119–120.
- ⁴ Vt ka: R. Kull, M. Raadik, Õigusaktid ja kuupäevafraas. – Kirjakeele teataja II. Emakeele Seltsi keeleteimkonna soovitused 1993–2000. Emakeele Selts, 2000, lk 47–50.
- ⁵ Eesti ortograafia, lk 80.
- ⁶ M. Erelt, Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu, 2006, lk 60.

Eesti keel maailmas

Eesti keelest ja Hiina müürist

Jüri Valge

Haridus- ja Teadusministeeriumi nõunik

Ajad, mil eesti keelt – küll veel ühtseks kirjakeeleks arendamata eesti murdeid – ainult Eestis kasutati, on ammu möödas. Keskajani ulatuvaid mõnikord üpris ulatuslikkegi üksikjuhte kõrvale jättes võis juba poolteist sajandit tagasi leida eesti keelt rääkivate maaotsijate, sõjavangide, küüditatute ja kriminaalide ning nende järeltulijate kogukondi nii naaberaladelt (eelkõige Peterburi ja Pihkva kubermangust), Siberist, Krimmist kui ka nii kaugetest paikadest nagu Ameerika ja Türgi. Suurimateks eestlaste keskusteks väljaspool Eestit olid saanud Peterburi ja Riia.¹ Koos eestlastega levis välismaale eesti keel ning eestlaste kooselamise paigus ka tahtmine ja võimalus seda säilitada – kasutades ja lastele õpetades. Riigi ja kohaliku omavalitsuse osaks oli üldjuhul eestikeelseks tegevuseks loa andmine (mida mitte alati ei antud!), oma koolid, kirikud, seltsid ja ajalehedki asutasid väljarändajad ise.

Ajaloolis-võrdleva keeleteaduse areng viis eesti keele ka välisülikoolide programmidesse: 1830. aastatel Helsingisse – kus seda õpetas soome keele lektor Carl Niklas Keckmann² – ja 1901. a Uppsalasse, kus õppejõuks oli rootslasest dotsent Karl Bernhard Wiklund³, kuid sellel polnud loomulikult mingit seost eestlaste väljarändamisega: tegemist oli fennougriidide algatusega, mille eesmärgiks soome ja soome-ugri keelte sisukam õpetamine. Sisuliste põhjuste kõrval mängisid mõnikord küllalt olulist rolli ka praktilised kaalutlused.

Kahe sõja vahel

1920. aastaiks asendus esimene suur väljarändamine idast tulemisega: 1920–1923 naasis Venemaalt Eestisse 37 578 optanti, kuigi avalduse esitajaid oli 106 067.⁴ Majanduskriis tõi kaasa läänesuunalise emigratsiooni mõningase elavnemise. Nõukogude Liidus eesti keele kasutamine (trükitegevus, koolid, organisatsioonid, isegi asutused) esialgu jätkus: 1927. a oli seal 174 eesti algkooli, milles õpetas 242 õpetajat ja õppis peaaegu 10 000 last. Tegutses koguni Hariduse Rahvakomissariaadi eesti osakond oma sektsioonidega (vt Eesti Entsüklopeedia 10, 1998, lk 551) – kuni 1930. aastate repressioonide ajal isegi eesti keeles rääkimine ohtlikuks muutus. 1937. a muudeti eesti koolid venekeelseks või likvideeriti, suleti ka eesti kirjastused, ajalehed ja ajakirjad.

1930. aastate lõpuks elas väljaspool Eestit umbes 176 000 eestlast, neist 143 500 Nõukogude Liidus. Arusaadavalt võis 1928. a asutatud Välis-Eesti Ühing mingil määral kaasa aidata vaid läänepoolse diasporaa eestikeelsuse säilitamisele. Positiivselt mõjus ka 1927. a Gustav Olliku, Peeter Põllu ja Konstantin Pätsi algatusel asutatud Fenno-Ugria Asutus, mis oma väliseestlastele suunatud tegevuse küll peagi Välis-Eesti Ühingu üle andis. Ilmus ajakiri Väliseestlane, toimusid Välis-Eesti kongressid. Päris kõrvale ei jäänud ka Eesti riik: vähemalt Lätis korraldatavat eestikeelset haridust püüti nii meetoodiliselt kui vahel poliitiliseltki toetada.

Kui oma riiki ei olnud

Alanud sõda koos sellele eelnenud ja järgnenud sündmustega tõi kaasa suured muudatused nii eestlaste paiknemises kui eesti keele levikus. Institutsionaalses mõttes ei laiendanud ei 1941. ega 1949. a küüditamised ning muud vägivaldsed itta viimised eesti keele kasutusala, sest eestikeelseid koole seal ei asutatud ega taasavatud (eestikeelsetest organisatsioonidest mõtleminegi oli keelatud!) ning eesti keele kasutus piirdus selle eraviisilise pruukimisega „kodus”, kolhoosis, sunnitöölaagris või vanglas. Üks erand siiski oli: 1957. a avati elanike soovil eesti õppekeelega Petseri II keskkool.⁵

Seevastu 1944. a sügisel tipnenud massiline põgenemine läände, teine suur väljarändamine, tõi kaasa paljude eesti keeles toimivate institutsioonide tekke – koolide, koguduste, kultuuriseltside ning kirjastustega alustades ning eksiilvalitsusega lõpetades: Saksamaal töötas

põgenikelaagreis 48 algkooli, 16 gümnaasiumi, 15 rahvaülikooli, Rootsisis oli laagrikooli 43 (1200 õpilasega); gümnaasiumid asutati Sigtunasse ja Stockholmi. Olulist rolli lastele eesti keele õpetamisel etendasid eesti täienduskoolid, mida on olnud Rootsisis 60, USA-s 25, Kanadas 13, Austraalias 10, Ühendatud Kuningriigis 5 ja Saksamaal 22 (vt Eesti Entsüklopeedia 10, 1998, lk 552). Praeguseks on paljude nimetatud institutsioonide, eelkõige koolide, tegevus kas lõppenud/lõppemas või siis on nende aktiivsus märgatavalt vähenenud. Väheste silmapaistvate erandite hulka kuuluvad seejuures Stockholmi eesti kool ja Toronto eesti täienduskool. Asukohariikide toetus eestikeelsele ja -meelsele tegevusele ei olnud ülearu suur kusagil (pigem oli see olematu), küll aga tuleb tunnustada tõsiasja, et esialgne umbusaldamine või koguni vaenulikkus asendus pikkamööda neutraalse kõrvaltvaatamise ja veelgi hiljem koguni vaikiva toetusega.

Eesti NSV raamidesse surutud kodumaa ametlik suhtlemine väliseestlastega toimus VEKSA (= Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Ühing) kaudu ja see nägi eestikeelseis organisatsioonides vaenuliku propaganda levitajaid ning üksikinimestes heal juhul selle propaganda sihtmärki. VEKSA tegevus oli suunatud ka eesti keelt õpetavatele välismaa kõrgkoolidele. Enim eesti keele ülikoolilektoreid töötas Soomes ning nendegi raamaturiiulitele voolas tasuta eestikeelset kirjandust Tammsaarest kuni sotsialistliku võistluse korraldamise juhendini välja. Oluline on muidugi see, et eesti keele lektoreid Eestist üldse välismaale (eelkõige Soome) pääsema hakkas. Küllap löi sellele püsivama tausta president Kekkose Eesti-külastus 1964. a märtsis. Üksikjuhtumist suurem tähendus on ka Oulu ülikooli professorite Matti Pääkköse ja Pauli Saukkose otsustavusel.⁶ Soomest saadud kogemus ja kontaktid on paljudel juhtudel osutunud hindamatuks eelduseks järgnevate aastate tööelule, kaasa arvatud eesti keele välisõppega tegelemisele.

1991 ja uued võimalused

Pärast iseseisvuse taastamist 1991. a ja samasse konteksti kuuluvat Nõukogude Liidu lõppu kujunes uus olukord ka eesti keele õpetamiseks välismaal, mis seisnes selles, et tekkis varasemast oluliselt suurem akadeemiline huvi eesti keele vastu. „Humboldti ülikooli jätsin hulludel aegadel vargsi maha oma vanema poja: seal tegeldi ennekõike ungari ja ugri keeltega, kuid lektoraadi huvi elavat eestlast kas või kuuks ajaks

enda hulgas näha oli siiras.”⁷ Äratati ellu või tekkisid eesti kultuuriseltsid nn idadiasporaas, plahvatuslikult suurenes väljaränne läände (kolmas väljaränd?) ning aegamööda hakkas tekkima riigi huvi eesti keele väljaspool Eestit õpetamise vastu. Kui Petseri II keskkooli (nn eesti kooli) toetati veel mõne üksiku aatemehe algatusel ning kohati õiguslikult korrektse ja vähem korrektse piiril kõndides, siis abi Ungaris töötavatele eesti keele lektoritele oli ilmselt juba organiseeritum (kuigi sellest hoolimata ebapiisav). Esimeste sammude järel sündis eelkõige Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Eesti Instituudi koostöös (kuhu hiljem tõmmati kaasa ka Kultuuriministeerium, Siseministeerium, Välisministeerium ja rahvastikuminiistri büroo, kõrgkoolid, kiriku ja väliseestlaste esindajad) koguni kaks riiklikku programmi: „Eesti keele akadeemilise välisõppe programm (2000–2004)” (praegu kehtivat jätkuprogrammi vt Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm (2005–2009), 2005⁸) ja „Rahvuskaaslaste programm (2004–2008)”⁹. Viimase toel toimuvat keeleõpet on hakatud kutsuma ka säilitavaks keeleõppeks, kuigi sageli pole säilitada midagi. Mõlemat programmi jätkatakse pärast praeguste lõppemist, akadeemilist juba teist korda. Loomulikult tuleb seda teha taas uutes oludes, sest 1991. a alates on muutunud nii õpetamise sihtgrupp, eesmärk, keskkond kui probleemid.

Muutunud sihtgrupp

Üldine tendents on see, et küla- või suhteliselt väikestes keskustes lähestikku elav ja lähedases päeva- või täienduskoolis oma lapsi õpetav eestlaskond on asendunud kas ühes suures linnas või veelgi suuremal alal hajali elavate inimestega. Kui varem põgeneti ja satuti laagritesse koos, siis nüüd emigreerutakse valdavalt väiksemas seltskonnas, mitte paanikas pagulasena, vaid ELi tööjõu vaba liikumise põhimõtet teadlikult järgides. Hajali elamine mõjutab tänapäeva suurlinnades kindlasti eestikeelsesesse kooli tulemise võimalusi, olgu selleks Peterburi või Brüssel, Moskva või Helsingi (Moskvas suletigi eesti kool muu hulgas ka ületamatute sõiduraskuste tõttu, Helsingis on eestikeelse kooli asutamise problemaatikas üks olulisi teemasid selle asukoht). Sõjajärgsetel väljarändajatel oli kahtlemata tihedam suhe emakeelesse kui praegustel minejatel: elu nimel põgenenutele oli keel sidemeks millegi kaotatu ja kalliga, samuti oli ettevalmistus välismaal elamiseks sageli olematu, mis omakorda sundis koonduma, eesti keelt kasutama

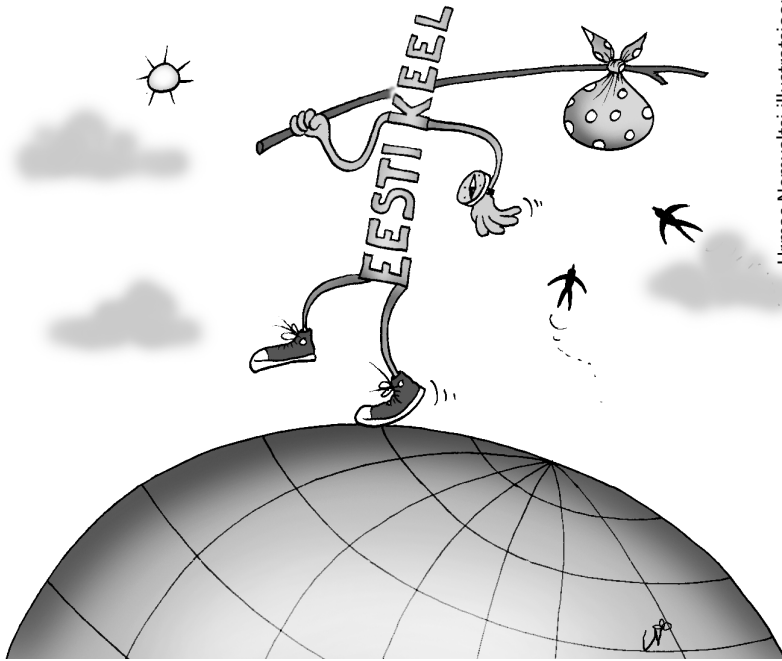
ja lastele õpetama. Tänapäeval rännatakse välja sageli mitmeaastase planeerimise ja ettevalmistuse (k.a sihtmaa keele kursused!) järel ning olemas olevad või välismaal sündivad lapsed lähevad suhteliselt loogiliselt võõrkeelsetesse koolidesse. Kui sõjajärgsete põgenike esimene põlvkond üritas nii iseenda kui lastegi eesti keele oskust säilitada või luua, siis tänapäeval jääb emakeelearnastus sageli integreerumisvajadusele ja -soovile alla.

Uus on seegi, et võõrkeelne ümbrus, kus eesti keele oskust tuleb säilitada ja arendada, on paljudele selles viibijatele ajutine (vahetusõpilased ja -üliõpilased, diplomaatide ning teiste ELi asutuste töötajate lapsed jne). Ajutiselt kodumaast eemal viibijate jaoks on asutatud emakeeleõppe, k.a eesti keele õppe võimalustega Euroopa koole. Niisuguste mõned aastad Eestist eemal viibivate inimeste arv on suurenemas ning koos sellega ähmastumas ka mõiste „väliseestlane”.

Uued eesmärgid

Ka keeleõppe eesmärgid on läbi elanud muutuse. Sõja järel algul vahest praktilinegi (seotud lootusega peatselt kodumaale tagasi pöörduda) emakeeleharrastus teises pikkamööda – koos lootuse vähenemisega – aateliseks tegevuseks, mis oli kohati enam tähtis vanematele kui lastele enestele. Viimasel ajal on eesti keele oskuse praktiline tähtsus taas kasvanud, seda eriti välismaise eluga lõplikult kohanemata uue laine väliseestlaste hulgas. Viimased on asutanud koguni uusi seltse (nt HEA Selts Hamburgis, eesti seltsid Soomes ja Rootsis), kus korraldatakse muu tegevuse kõrval ka laste keeleõpet. Võimalus, et mitmed hiljuti välismaale siirdunuist oma lastega pärast kapitali kogumist koju tagasi pöörduvad, ei pruugigi enam puhtalt teoreetiline olla ning siis kulub eesti keele oskus laste haridustee jätkamiseks hädasti ära. Nn idaeestlaste hulgas – Venemaal, Ukrainas ja Valgevenes asutatud eesti kultuuriseltside korraldusel – on eesti keele oskus hüppelauaks esivanemate kõrgema elatusasemega maale ning see tagab ka jätkuva huvi eesti keele õppimise vastu (üha enam küll Eestis toimuvate ja Eesti riigi rahastatavate kursuste kaudu, sest väikesearvulisele eestlaskonnale ei ole koha peal eesti keele õpetust võimalik korraldada).

Kohtadesse, kus on suuremal hulgal ümberrahvustumise eri astmel olevaid eesti juurtega lapsi – Ülem-Suetuk Siberis, Aleksandrovka Krimmis – on saadetud Eestist õpetaja; eesti keele õpetust toetab riik ka Salme ja Sulevi koolides Kaukaasias. Kahtlemata tugevaim ja pers-

Urmas Nemvaltsi illustratsioon

pektiivikaim eesti keelt õpetav kool endise NSVLi alal on Riia eesti keskkool, millega Eesti Haridus- ja Teadusministeerium teeb tihedat koostööd.

Muutunud on riigi ja avalikkuse seisukoht. Kolm aastat tagasi eesti keele kodumaal säilitamise vajadusest lähtunud seisukoht „aidata välismaal olevatel eesti kogukondadel ja hajaeestlastel säilitada võime eesti keeles suhelda, et nende võimalik repatrieerumine oleks lihtsam ja võimalused levitada välismaal Eestile soodsat infot suuremad” (Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010), lk 35) on jõudnud vägagi võimsalt riiki juhtivate erakondade koalitsioonilepingusse (eesti keele kaitse poliitika osa, punktid 15–18: valitsus „rakendab toimiva eestlaste tagasikutsumise riikliku programmi, toetab eesti keele kasutamist ja levitamist väljaspool Eestit (---), avab Helsingis Eesti kooli (---), finantseerib audiovisuaalsete eesti kõnekeele õppeprogrammide väljatöötamist (---)” (Valitsusliidu programm 2007, lk 15). Tagasipöördujate arv ongi sellel aastal mitmekordistunud. Kui vahetult iseseisvuse taastamise järel nägid paljud eesti keelega väljaspool Eestit tegelemises kas raha raiskamist – olukorras, kus lahendamist vajavaid probleeme oli endalgi küllaga –, romantilis-aatelise moraalse kohustuse täitmist

(väliseestlased) või puhtalt akadeemilist tegevust (ülikoolid), siis nüüd on suhtumine teine.

Demograafiline olukord ja töjõupuudus sunnivad pingutama iga rahvuskaaslase nimel, keda õnnestub välismaalt koju tagasi tuua. Arusaadavalt on see keele säilimisele kasulik: eestlase arvu miinimum, mille juures on võimalik oma keelt tänapäevase riigi ja ühiskonna vajadustele vastavalt arendada, ei ole mitte väga kaugel. Rahaliseski mõttes on eesti keele välisõpe tõhus, sest maksta tuleb niikuinii: kas keele õpetamiseks välismaal või siis tagasi pöördunute järeleaitamiseks pärast koju naasmist. Loomulikult on ka kolmas võimalus: integreerida väga kalli raha eest ja küsitavate tulemustega päris võõra emakeele ja kultuuritraditsioonidega tulijaid.

Eesti keele akadeemilist välisõpet on aegade jooksul nimetatud pehmeks diplomaatiaks. Tundub, et siin on pehmust vähemaks jäänud ning keele ja keelepoliitiliste seisukohtade kaitsmise vajadust juurde tulnud. See, mis praegu Eestiga seoses toimub, ei ole enam tavapärane diplomaatiline kemplemine, vaid infosõda, milles osalemiseks meil endal vahendeid napib. Seetõttu on iga akadeemilise stuudiumi või lühema intensiivkursuse vältel eesti keele ja koos sellega objektiivse info saamise võime omandanud ning oma riigis ja ühiskonnas arvestatavale kohale tõusnud inimene oluline kui Eesti huvide võimalik kaitsja. Näiteid ei leidu mitte ainult Münsteri ülikooli traditsiooniliste Annabergi keelekursuste lõpetajate või *Helsingin Sanomat*'e ajakirjanikega seoses, vaid mujalgi. 1980. aastate kuldaeg, kus välismaal (eelkõige Soomes) töötav eesti keele ülikoolilektor oli ka oma maa praktiliselt ainuke esindaja (välja arvatud muidugi „traditsioonilise” ja tugeva, sõja järel lääneriikides tekkinud väliseesti kogukonnaga riigid) on möödas, ent olukordi, kus eesti keele õppe kontekstis on vaja kodumaad kaitsta, tuleb ette ka tänapäeval – nii Peterburis kui Glasgows. Petserist rääkimata.

Interneti võidukäik keeleõppes

Keeleõppe keskkond on muutunud. Kui veel paarkümmend aastat tagasi toimus välismaine eesti keele õpe lahus keele tegelikust, reaajas kasutamisest, siis tänapäeval võib Toronto täienduskooli õpilane või Tokio tudeng lugeda eestikeelse ajalehe arvutiversiooni varem, kui see paberil mõnda kodumaa metsakülla jõuab. Unustusse on jäänud ajad, mil kodulektüüri materjali nappis; küll on kujunenud probleemiks

tuhandete lehekülgede kaupa kättesaadava eestikeelse teksti kvaliteet. Ka TV- ja raadiosaated on kättesaadavad seal, kus Internetki. Uus on see, et ka Eesti ise on muutunud oluliseks välisõppe keskkonnaks: suviste keelelaagrite, riigi rahastatavate õppekohtade ja stipendiumide toel on eesti keelt omandama jõudnud nii akadeemilisi kui koolieas õppureid, nii etnilisi eestlasi kui teiste rahvaste esindajaid.

Ajastule iseloomulikult võimaldab Internet levitada ka spetsiaalselt eesti keele õppele suunatud materjale. Virtuaalselt kättesaadavad Miksike, Pangloss (Keel ja meel, <http://www.panglosskool.eu>), E-fant (<http://www.efant.ee>), samuti Koolielu (erinevad õppematerjalid: <http://www.koolielu.ee>) ja muidugi lasteportaal www.lastekas.ee on teinud iseseisva eesti keele õppimise võimalikuks mis tahes maailma nurgas.

Ülatuslikku arvutipõhist eesti keele ja kultuuri õppeprogrammi on koostatud ka Uppsala ülikoolis (Raimo Raag). Arvutipõhine töökeskkond võimaldab eesti keelt omandada neilgi üliõpilastel, kellel mitmesugustel põhjustel pole võimalik statsionaarsesse õppesse tulla. Praegu toimuvast Uppsala ülikooli arvutipõhisest eesti keele kursusest osavõtjad elavad mitte ainult üle kogu Rootsi, vaid ka Norras, Ühendkuningriigis ja Itaalias. Arvutipõhiste kursuste koostamine ja arendamine jätkub – ka meil Eestis – ning selle töö vajalikkust on mõistnud poliitikudki.

Tänapäevaste Interneti-võimaluste taustal tuleb eriti tunnustada neid väliseesti peresid, kus varasematel aastatel pideva raske töö tulemusena, igapäevaste loobumiste (nii vanemate kui laste poolt) hinnaga suudeti lastele anda kakskeelne haridus ning luua Eestis toimetulekuks vajalik emakeeleoskus ka võõras keelekeskkonnas.

Aegade jooksul on muutuse läbi elanud ka eesti keele õppe sisuline keskkond. Vahest kõige rohkem paistab see silma ülikooliõppe juures. Puhas lingvistiliste või veidi laiemalt filoloogiliste eesmärkidega keeleõpe on üha enam asendumas keele õppimisega mingi teise, keelevaldkonnast üpris kaugel oleva tegevuse jaoks ning arusaamiseks eestikeelses kultuuriruumis toimuvast. Grammatikaõpingud pole kuhugi kadunud ja loodetavasti ei kaogi, nende kõrvale on aga tulnud võimsalt igapäevaelus hakkama saamiseks vajalikud vestlusharjutused. Eesti ei saada välisülikoolidesse enam eesti keele, vaid eesti keele ja kultuuri lektoreid.

Kuidas edasi?

Eesti keele õppe laienemine välismaal on kaasa toonud mitmeid probleeme. Usun, et Eesti suudab vajalikud päris suured kulutused teha ning võime seetõttu mittetegemisest johtuvad veel suuremad kulutused tegemata jätta. Igatahes liigume graafikus, mille järgi akadeemiliste lektorite arv peaks kümnekonna aasta jooksul suurenema paarikümneni (loodetavasti jõuab lektor ka Lähti!). Keerulisem on lektoriks sobivate inimeste leidmine; eriti siis, kui eelmise lektori küllalt kõrgele tõstetud latti ei taheta allapoole lasta. Väiksem valikuvõimalus ja madalam kvaliteet käivad koos. Üha raskem on täita ka põhimõtet, mille järgi hea eesti keele ja kultuuri õppejõud peaks oskama selle maa keelt, kuhu ta tööle siirdub (näiteks leedu või poola).

Ka keelekursuste toetamise ja koguni koolide asutamise soove tuleb järjest juurde ning kohati on võimalik neile soovidele ka vastu tulla. Kuigi vajadus välismaale üldhariduskooli asutada võib vähehaaval taandudagi – kuivõrd majandusolud Eestis peaksid paranema -, jätkub ajutiselt seal viibivate perede arvu suurenemine ja nende laste emakeeleõpetus tuleb igal juhul korraldada.

Vajadus eesti keele õpetamisega väljaspool Eestit edasi tegelda ei kao kuhugi. Jaapanisse ja sealt ringiga tagasi Eestisse on eesti keel juba jõudnud. Miks peaks Hiina müür meie emakeele levitamisele vastu seista suutma?

Eesti keele õpetamisest maailmas annavad ülevaate lisad 1 ja 2.

Lisa 1

EESTLASTELE SUUNATUD EESTI KEELE ÕPE KOOLIDES JA KURSUSTEL 2007/2008

Loetelus on Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Eesti Instituudi käsutuses olev info 2007. a sügise seisuga nendest eesti keele õpetamiskohtadest, millega kas ollakse või on viimasel ajal oldud kontaktis. Kindlasti on kohti, kus eesti keelt õpetatakse, rohkem. Paigad, kuhu on saadetud õpetaja Eestist, on kirjutatud tumedalt.

Abhaasia

1. Salme Keskkool
2. Sulevi Algkool
3. Suhhumi Eesti Selts „Linda”

Ameerika Ühendriigid

4. Albany-Schenectady Eesti Kool
5. Baltimore'i Eesti Kool
6. Chicago Eesti Kool
7. Connecticuti Eesti Kool
8. Lakewoodi Eesti Kool
9. Los Angelese Eesti Kool
10. New Yorgi Eesti Kool
11. San Francisco Eesti Kool

Austraalia

12. Eesti keele kursused Sydneys

Belgia

13. Brüsseli Euroopa Kool

Hispaania

14. Alicante Euroopa Kool

Holland

15. Eesti kool Hollandis (Haag)

Itaalia

16. Varese Euroopa Kool

Kanada

17. Toronto Eesti Täienduskool

Leedu

18. Leedu Eesti Seltsi keelekursused (Vilnius)

Luksemburg

19. Luksemburgi Euroopa Kool (Luxembourg)

Läti

20. Riia Eesti Keskkool

Rootsi

21. Stockholmi Eesti Kool

Saksamaa

22. Hamburgi Eesti Kool

23. Müncheni Eesti Kool

24. Müncheni Euroopa Kool

Soome

25. Helsingi Roihuvuori Kool

Taani

26. Kopenhaageni pühapäevakool

Ukraina

27. Aleksandrovka Keskkool

28. Ukraina Eesti Selts (Kiiev)

Valgevene

29. Valgevene Eesti Selts (Minsk)

Venemaa

30. Petseri Ii Keskkool

31. Ülem-Suetuki Põhikool

32. Moskva Eesti Selts

33. Peterburi Eesti Selts

34. Karjala Eesti Selts (Petroskoi)

35. Tveri Eesti Selts

Lisa 2

AKADEEMILINE EESTI KEELE JA KULTUURI VÄLISÕPE 2007/2008

Ka kõrgkoolide kohta avaldatav loend põhineb Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Eesti Instituudi kasutuses oleval infol, mis võib tegelikust mõnevõrra erineda. Eestist saadetud lektor on kirjutatud tumedalt.

Ameerika Ühendriigid

1. Indiana Ülikool – HTM ja EI osutavad abi lektori valikul.

Austria

2. Viini Ülikool

Holland

3. Groningeni Riiklik Ülikool

Jaapan

4. Tokio Ülikool

Leedu

5. Vilniuse Ülikool

Läti

6. Läti Ülikool

Poola

7. Krakovi Ülikool
8. Varssavi Ülikool
9. Poznani Sotsiaalteaduste Kõrgkool

Prantsusmaa

10. INALCO (Riiklik Ida Keelte ja Kultuuride Instituut, Pariis)

Rootsi

11. Uppsala ülikool

Saksamaa

12. Göttingeni Ülikool
13. Hamburgi Ülikool
14. Kieli Ülikool
15. Müncheneri Ülikool

Soome

- 16. Helsingi Ülikool
- 17. Turu Ülikool
- 18. Oulu Ülikool
- 19. Jyväskylä Ülikool
- 20. Joensuu Ülikool
- 21. Tampere Ülikool

Tšehhi

- 22. Praha Karli Ülikool

Ungari

- 23. Szombathely Kõrgkool
- 24. Debreceni Ülikool
- 25. Budapesti Ülikool
- 26. Miskolci Ülikool
- 27. Szegedi Ülikool

Venemaa

- 28. Peterburi Riiklik Ülikool
- 28. Pihkva VolnÕI Instituut
- 30. Mari Riiklik Ülikool

Ühendkuningriik

- 31. Glasgow Ülikool
- 32. Londoni Ülikool (slavistika ja Ida-Euroopa uuringute instituut)

¹ R. Raag, Eestlane väljaspool Eestit. Tartu, 1999.

² H. Kurvinen, Kas te räägite eesti keelt? – Tietopisto. Oulun yliopistoväen tiedotuslehti 2001, nr 18, lk 3.

³ R. Raag, Hundred Years of Academic Teaching of Estonian at Uppsala University. – 100 aastat akadeemilist eesti keele õpet Uppsala ülikoolis. Eesti keele ja keelepoliitika ettekanded. Uppsala-Tartu, 2001, lk 105–109.

⁴ H. Kulu, Eestlaste tagasiränne 1940–1989. Lääne-Siberist pärit eestlaste näitel. – Publicationes Instituti Geographici Universitatis Helsingiensis C 9. Helsinki, 1997, lk 104-105.

⁵ V. Tamm, Petseri eesti kool. Minevik, olevik, tulevik. Tallinn, 2005.

⁶ R. Kasik, Õppetöö välismaal. – 200 aastat eesti keele ülikooliõpet. Tartu, 2003, lk 361–368.

-
- ⁷ L. Meri, Kiri Jüri Valgele 19. juunil 2002.
- ⁸ Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm (2005–2009).
– <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=4315>
- ⁹ Rahvuskaaslaste programm (2004-2008). – <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=4177>.

Ü l e v a a d e

Eesti Rakenduslingvistika Ühing – mis see on?

Küllli Kuusk

Eesti Keele Instituudi nooremteadur

Eesti Rakenduslingvistika Ühing (ERÜ) loodi 2003. aastal ning sellest ajast peale on ta Emakeele Seltsi, Eesti Terminoloogia Ühingu, Johannes Aaviku Seltsi, Eesti Keele Kaitse Ühingu ja Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi kõrval keelehuvilisi ja -spetsialiste ühendav organisatsioon. Järgnevalt tulebki juttu sellest, kuidas ja miks ühing loodi, millega ühing tegeleb ja mis üleüldse on rakenduslingvistika.

Seltsi loomise eesmärk

Rakenduslingvistide ühendamise ideed on eri aegadel mõtteis kandnud ilmselt õige mitu inimest. 2002. a aprillis toimus Tallinna Pedagoogika-ülikoolis ja Eesti Keele Instituudis konverents „Rakenduslingvistika Eestis”, mille ettekanded andsid ülevaate Eesti rakenduslingvistika suundadest. Samast aastast sai alguse keeleinimeste jaoks meeldiv tava korraldada kevadeti iga-aastane rakenduslingvistika konverents, mis 2008. aasta kevadel on järjekorras juba seitsmes.

2003. aasta konverentsil tehti kuulajate seas küsitlus, milles sooviti teada, kes sooviks olla rakenduslingvistika ühingu asutajaliige. Kokku saadi üle 40 nime. Järgmise aasta konverentsi alguseks oli koostatud asutamisdokumendid ja muu vajalik ning 25. märtsil 2004 toimunud asutamiskoosolekul sündiski Eesti Rakenduslingvistika Ühing, mis samal päeval sai ka oma esimese juhatuse koosseisus Anu-Reet Hau-

senberg (TLÜ), Krista Kerge (TLÜ), Margit Langemets (EKI), Renate Pajusalu (TÜ) ja Kadri Vider (TÜ).

Tänaseks on juhatuses Anu-Reet Hausenbergi asemele asunud Maria-Maren Sepper. Juhatuses esimees on Margit Langemets. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu eesmärk on kokku tuua keelega tegelejaid eri elualadelt ja eri asutustest, andmaks võimalusi dialoogideks, kontaktideks, arvamuste võrdlemiseks ja suhtluseks.

Mis on rakenduslingvistika?

Sageli määratletakse rakenduslingvistikat teoreetilise lingvistika kaudu. Nii on tehtud ka Eesti Entsüklopeedias: „Rakenduslingvistika on keeleteaduse osa, mis rakendab teoreetilise lingvistika ... tulemusi ...” (*Eesti Entsüklopeedia. 8. köide. Tallinn 1995, lk 11*) Teisisõnu on rakenduslingvistika see osa lingvistikast, millest inimestel on konkreetset igapäevast kasu.

Keeleteooriast on entsüklopeedias mainitud strukturaallingvistikat, generatiivgrammatikat ja eksperimentaalfoneetikat ning loetletud neist lähtuvad rakendused: raaltõlge, keelestatistika, kommunikatsiooniteooria, kõnesüntees ja kõnetuvastus (viimased kaks on rakendatavad seadmete loomisel, infotöötluses, kõneteraapias ja keeleõpetuses). Umbes samamoodi defineerib rakenduslingvistikat ka David Crystali lingvistikaentsüklopeedia: rakenduslingvistika on lingvistika teooriate, meetodite ja avastuste kasutamine muudes keelega seotud valdkondades. (*D. Crystal. An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages. London: Penguin Books, 1994, lk 24*)

Eespool mainitud seisukohtadest erineb soomlaste arusaam: kuna kolmekümne aastaga ei ole maailmas suudetud leida üksmeelt ja rakenduslingvistiliste valdkondade loetelu venib aina pikemaks ja pikemaks, on Soome teadlased loobunud pead murdmast rakenduslingvistika sisu üle.

Ühingu asutamiskoosolekul kõnelnud prof Kari Sajavaara (1938–2006) sõnutas seostatakse Soomes rakenduslingvistikaga igasugust keeleküsimustega seotud tegevust. Enim inimesi hõlmav rakenduslingvistika valdkond on keeleõpe: õppimine ja õpetamine, nii emakeele kui ka teise keele õpe, võõrkeeleõpe formaalses ja mitteformaalses hariduses, samuti mitmekeelsuse problemaatika jm. Kuigi on võimalik, et rakenduslingvistika uuringutes saadakse tulemusi, mis lisavad keele kohta uusi teoreetilisi andmeid, arvas K. Sajavaara, et keeleuuri-

mine ei ole rakenduslingvistika põhieesmärk, vaid pigem kaasnähtus. Keelega seondub elus ja ühiskonnas väga palju: keeleküsimumed on olulised poliitikas, kommunikatsioonis, infotehnoloogias, seadusloomes, meditsiinis ja mujal.

Rahvusvaheliselt ühendab rakenduslingvistike 1964. aastal asutatud Rahvusvaheline Rakenduslingvistika Assotsiatsioon (pr k Association Internationale de Linguistique Appliquée, lühend AILA), mille liikmeks saab põhikirja järgi vaid üks organisatsioon igalt maalt. Eesti Rakenduslingvistika Ühing võeti rahvusvahelise organisatsiooni liikmeks 2004. aasta oktoobris.

AILA kodulehel on lisaks eespool nimetatule mainitud tervet hulka rakenduslingvistika alasad nagu keeletehnoloogia, retoorika ja stilistika, leksikograafia ja leksikoloogia (eriti kakskeelsed sõnaraamatud), sõnaraamatute kasutamine, lastekeele uurimine, kontrastiivne lingvistika ja vigade analüüs, hindamine ja testid, keel ja meedia, keel ja äri jpm.

Rakenduslingvistika Eestis

Eesti rakenduslingvistika olulised valdkonnad on võõrkeeleõpe ja eesti keele kui teise keele õpe, kontrastiivgrammatika, keeletehnoloogia (eesmärgiks luua tehnoloogia, mis võimaldaks inimesel arvutiga eesti keele vahendusel suhelda), leksikoloogia ja leksikograafia, eri valdkondade terminoloogia, tõlkimine, keelepoliitika (eesmärgiks töötada välja meetmed, mis tagaksid eesti keele püsimise ja arenemise Eesti-sisese üldise suhtluskeelena), hindamine ja vigade analüüs, keelehoole ja keelekorraldus. Kõigi mainitud alade teadlik arendamine on eesti keele hea käekäigu seisukohast ülioluline. Martin Ehala, Helle Metslang ja Margit Langemets on kogumikus *Toimiv keel I* öelnud väga tabavalt: „21. sajandi vabadussõda peetakse keelerindel. Ja rakenduslingvistid on soomusrongi peal.” (*Toimiv keel I. Töid rakenduslingvistika alalt. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, Eesti Keele Instituut. EKSA, 2003, lk 7*).

Ühingu iikmeskond ja tegevus

2007. aasta septembriks oli ERÜs 68 tegevliiget.

Ühingusse on koondunud väga erineva tausta ja huvialadega inimesi. Kõik nad on aga kas ameti või uurimisteema kaudu seotud keele ja selle uurimisega. Ühingusse kuulub tudengeid, õpetajaid, lektoreid,

professoreid, toimetajaid, teadureid, tõlke, kes tegelevad lapsekeele, kõne- ja kirjakeele, terminoloogia, sõnaraamatute, keeletestide, sõna-tähenduste, keeleajaloo ja muuga.

Ühingu peasündmuseks on kujunenud iga-aastane rakenduslingvistika konverentsi ettekanded jaotuvad kahele päevale: esimese päeva ettekandeid saab kuulata Eesti Keele Instituudis ja teine päev möödub Tallinna Ülikoolis. Ettekanded on tavaliselt jaotatud ka kahe maja spetsiifikat arvestades: Eesti Keele Instituuti on tavaliselt koondunud leksikograafia, keelehoolde ja keeletehnoloogia alased ettekanded, Tallinna Ülikoolis on kuulnud ettekandeid kakskeelsusest, keeleõpetusest, keelepoliitikast jms. Viimastel aastatel on ettekannete suure hulga tõttu populaarsemaks muutunud ka uusi andmebaase, õppematerjale, keelekümblust ja keeleteste tutvustanud stendiette-kanded.

Igal aastal on konverentsil erinev teema: 2005 „Teine keel. Eesti keele õpetamine mitte-estlastele”, 2006 „Keel töises suhtluses”, 2007 „Keel ja leksikon”. Omaette sektsioonidena on tegutsenud keeletehnoloogia ja arvutirakendused. 2003. a toimus tuline arutelu keelestrateegia sektsioonis, 2004. a oli tähtsal kohal liigitamise küsimus, 2006. a konverentsil said kokku lastekeele uurijad Eestist, Lätist ja Leedust.

Rakenduslingvistika konverentsi esinejad ja kuulajad on aja jooksul juba kokku kasvanud ning nende koostöö osutunud viljakaks. Igal aastal kasvab ühingu konverentsi aegu kolme-nelja liikme võrra.

Teiseks oluliseks ühingu tegevussuunaks on aastaraamatu väljaandmine. ERÜ aastaraamat ei tekkinud tühjale kohale: ilmuda olid jõudnud Toimiv keel I (2003) ja Toimiv keel II (2004), mis pandi kokku esimeste konverentside ettekannete põhjal.

2008. aasta aprillis toimuvaks konverentsiks üllitatav aastaraamat on juba neljas. Varasemad on ilmunud 2005, 2006 ja 2007.

Ühingu aastaraamat on Eestis muutunud arvestatavaks keeleväljaandeks. Konverentsil esinejaid on olnud Soomest Austraaliani.

ERÜ koduleht on <http://www.rakenduslingvistika.ee>

Kirjandus

M. Langemets, Eesti rakenduslingvistika ühingu sündinud. – Õiguskeel 2004, nr 2, lk 42–44.

Keele-Aavikust

Ülev Rattur

Emakeele Seltsi liige

Aavik kui lapsepõlvesõber

Minu isa Harry Rattur (1880–1952) sündis Maasi vallas Ida-Saaremaal ning oli keeleteadlase Johannes Aaviku ja luuletaja Villem Grünthal-Ridala lapsepõlvesõber. Hiljem Tartus olid Aavik ja Ridala minu isa perekonnasõbrad ja külastasid meid tihti Tammeväljal Kesk-Kaare tänavas.

Nii Aavik kui ka Ridala kinkisid minu isale sageli oma teoseid, kuhu kirjutasid alati sisse pühenduse kauaaegse sõpruse tähistamiseks. Hoolimata kahekordselt ülekäinud sõjamõllust on mul need pühendusega raamatud suurelt osalt säilinud, näiteks V. Ridala luuletuskogu „Tuules ja tormis” (1927) ja J. Aaviku mahukas „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika” (1936).

Kui Ridala 1942. aasta jaanuaris Helsingis südamehaigusse suri, ütles minu isa, et Aavik elab tema ootamatut lahkumist väga raskesti üle. Mitte ühtki teist sõpra ega kultuuritegelast polevat Aavik nii sügavasti leinanud.

Aavik ja Juhani Aho laastud

Johannes Aavik oli Juhani Aho laastude suur austaja ning tõlkija. Eriti kiitis ta minu isale laastu „Sasu Punanen”: vähestel lehekülgedel nii suurejoonelise kunstilise tüübi loomiseks oli ainult Juhani Aho võimeline. Aavikule kui suurele saunasõbrale oli Sasu Punase kui Soome saunakultuuri hiilgava esindaja meisterlik kujutus lähedane.

Eriti kõrgelt hindas Aavik ka Juhani Aho lüürilisi laaste. Ta pidas neid soome kirjanduse kõige stiilipeenemaks saavutuseks maailmakirjanduses ja arvas, et ainult Aho laastude harukordselt sügav ning eripärane rahvuslik kunstiline laad takistab teistel rahvastel nende väärtust täielikult mõistmast.

Aavik ja kriminaalromaanid

Kriminaalromaanid olid Johannes Aaviku suur hobi ja suur nõrkus. Juba noormeheeaas kuulusid need tema lemmiklektüüri hulka. Andes välja „Hirmu ja õuduse juttude” seeriat, valis ta ka sinna eeskätt kriminaalse sisuga jutte. Muide, seeria kaanepilt on Aaviku enda joonistatud. Seda tehes on ta oma kriminaalia fantaasiatele andnud üpris vaba voli.

1944. aasta sügisel leidsin Tallinnas Aaviku elumaja kuurist Ülemiste tänavas paki ingliskeelseid kriminaalromane. Aavik oli need kõik hoolega läbi lugenud. Seda tõendasid väikesed pliiatsikriipsukesed üksikute inglise keele sõnade all, mis lugemisel millegipärast Aaviku tähelepanu olid äratanud. Igal leheküljel leidis kriipsukesi.

Ja mis kõige olulisem, Aaviku kriminaalhuvi on andnud tõuke ka tema uudissõnade loomingule: relv, roim, mõrv, laip, kolp, sark, julm, reetma jne.

Aavik ja viiul

Johannes Aavik armastas viiulimängu kuulata ja oskas ka ise viiulit mängida. Meie perekonda külastades oli Aavikul viiul sageli kaasas ja ta mängis meile. Aaviku lemmikhelitöö, mida ta alati kindlasti mängis, oli Robert Schumanni „Unistus” („Träumerei”).

Tol ajal olid Tartus olemas ainult tummfilmikinod ja igal kinol oli oma väike orkester, kes tegi filmile saatemuusikat. Aavik rääkis meile end ühes kesklinna kinos käivat ainult kellegi ülihea viiuldaja pärast: ta istub toolile, ei vaatagi filmi, paneb kohe silmad kinni ja kuulab ainult seda imeliselt kauni tooniga viiuldajat.

Too harukordselt hea viiuldaja oli tuntud vene viiulikunstnik Šamõko, kelle foto oli enne sõda meie perekonnaalbumis. Tsaariajal andis ta kontserte oma ringreisidel üle kogu Venemaa. Enamlaste eest põgenes Šamõko Eestisse ja oli siin kui väga väikeses riigis sunnitud peale kontsertide andmise teenima ka kinoorkestris mängimisega. Stalini ajal ta represseeriti ja oli vangis Valgevenemaal. Mehe edasine saatus on teadmata.

Aavik ja elekter

Meid külastades meeldis Johannes Aavikule väga, et meie majakeses puudus elektrivalgustus. Elekter oli Aaviku meelest toores, häiriv ja lugemisel-kirjutamisel silmadele koguni kahjulik, petrooleumilambi

paiste aga meeldivalt pehme ning mahe, otsekui valgusest samet. Aavik väitis, et ka vaimne töö edeneb petrooleumilambi mõnusal valgel paremini. Sedasama on väitnud ka mõned teised petrooleumivalgusega harjunud vanapõlve kultuuritegelased.

Aavik ja erootika

1944. aasta sügisel leidsin Johannes Aaviku elumaja kuurist Tallinnas Ülemiste tänavas „Olioni” numbri, kus oli väike Jaan Vahtra artikkel. Selles kirjeldab Vahtra üht tüüpilist Pariisi öökabareed, mida ta oli külastanud. Ka frivoolse pildi oli Vahtra juurde joonistanud.

„Olioni” lehekülgedel olid laiad valged servad ja ka muidu oli leheküljel vaba ruumi. Kogu selle vaba ruumi oli Aavik täis kirjutanud vihaseid märkusi Vahtra artikli kohta. See olevat nilbe ning rõve. Säärast kõlblusvastast kirjatööd polevat tohtinud avaldada. Kõlvatud artiklid hävitavad eesti rahva moraali, viivad rahva põhja ja süstivad eriti noorsoosse sugulist lodevust. Ainult Ll-Eestile võivad säherdused ebakõlblad sulemõnitused meeldida. (Lühendile Ll tuleb Aaviku teostes antud seletuse järgi lisada üks o keskele ja veel üks l lõppu.)

Aaviku sündsusmeel oli üldse omapärane. Näiteks Baudelaire'i „Raibet” hindas ta väga kõrgelt. See olevat tänapäeva modernsete amoraalsustega võrreldes õige puhas ning eetiline luuletus. Aavik koguni tõlkis „Raibe” eesti keelde ja avaldas tõlke trükis.

„Ruthi” Aavik vanemas eas häbenes ja ütles meie perekonnas, et see oli ainult nooruse rumalus.

Oma abikaasa kohta ütles Aavik: „Ma abiellusin selle noore naisega ainult sellepärast, et ta rääkis minuga väga ilusasti.”

Aavik ja alkohol

Minu isa ja ema ei tarvitanud üldse alkoholi. Nad kandsid minu ja minu õe nime Karskuse Kuldraamatusse, millega võtsid endale pidulikult kohustuse, et nad ka meile, oma lastele, kunagi alkoholi ei paku. Vastu said vanemad kummalegi lapsele Eesti Karskusliidu kunstiliselt kujundatud nimelise diplomi.

Eeltoodut arvestades oli suur ebageeldiv üllatus, et minu isa tuli kord ootamatult koju ebakaines olekus. Selgus, et ta oli Johannes Aavikuga linnas kokku saanud ja Aavik oli kutsunud ta restorani, kus nad olid natuke pummeldanud.

Minu ema oli väga vihane ja ütles, et kui selline asi veel kordub, siis ei luba ta Aavikul enam üldse meie kodu Tartu Tammväljal külastada. Asi ei kordunud ja Aavik käis laupäevaõhtuti endist viisi meie pool.

Minu vanematel oli hästi teada, et Aavik on suur õllesõber. See pärast otsustasid nad Aavikule õlle suhtes vastu tulla. Ühel laupäeval oligi õlu Aaviku ees laual, joomiseks väheldane õlleklaas. Kuid minu vanemad ei teadnud täpselt Aaviku kombeid ning nõudeid. Õllejoomine oli Aavikule otsekui püha rituaal.

Kui Aavik õlleklaasi nägi, vihastus ta kangesti, haaras õlleklaasi ja tegi liigutuse, nagu tahaks selle virutada vastu seinu. Kokutades seletas ta, et keeldub klaasist õlut joomast. Kui Aavik ärritus, siis muutus tema kõne alati kokutavaks.

Järgmiseks laupäevaks ostsid minu vanemad suurest Jürgensi lauanõude ärist Vana ja Aia tänava (Ülikooli ja Vanemuise tänava) nurgalt Aaviku tarvis suure ning uhke Baieri õllekannu, mille külgedel olid ilusad värvilised reljeefid Baieri rahva elust. Sellest kannust jõi Aavik õlut suure mõnuga.

Aavik Tõnissonist

Kord andis Johannes Aavik oma hinnangu Jaan Tõnissonile. Ta ütles, et hindab Jaan Tõnissoni eesti riigimeestest kõige rohkem. Oma mõnevõrra autoritaarsest ning ägedast iseloomust hoolimata on Tõnisson poliitiliselt siiski veendunud demokraat, läbini ideeline, aus ning hea, isegi kaastundlik inimene. Ei ole rahaahne ega tee korrupsiooni. Egoism on talle võõras.

Seda kõike tunnistas Aavik, kuigi Tõnisson oli üldiselt tuntud kui keeleline vanameelne ja Aaviku keeleuuduse äge vastane. Juba tsaari ajal astus Tõnisson „Postimehes” Aaviku keeleuuduse vastu resoluutselt välja ega lubanud oma ajalehes uuenduslikku keelt tarvitada Eesti Vabariigi päevilgi.

Aavik parandab keelt

Johannes Aavikul oli kombeks kaasvestleja keelekasutust parandada. Kord tarvitas minu isa Harry Rattur Aavikuga vesteldes keelendit „jalgsi”. Aavik katkestas teda kohe ja ütles, et tuleb tarvitada ainult keelendit „jala”, kuna see on keeleajalooliselt ainuõige vorm.

Aavik väga väsinud

Kui Johannes Aavik sai 1934. a Eesti koolide peainspektoriks, siirdus ta elama Tartust Tallinna ja meie perekonna otsene kontakt temaga katkes. Minu isa kirjutas Aavikule, kuid vastust esialgu ei tulnud. Lõpuks tuli kiri Aaviku abikaasalt Aleksandralt. Ta teatas, et Aavikul on uuel ametikohal tohutult palju tööd ja et ta on alati väga väsinud, aega ega jõudu pole isegi kirjadele vastamiseks. Eriti kurnavad on pikad inspekteerimise ringsõidud aasta läbi mööda kogu Eestit.

Ühel päeval teatas minu klassijuhataja Hugo Treffneri Gümnaasiumis kirjandusteadlane Juhan Käosaar, et mõne nädala pärast külastab meie klassijuhatajatundi väga austusväärne külaline – Eesti koolide peainspektor ja suur eesti keeleteadlane Johannes Aavik. Sattusin põnevusse. Minu istekoht oli umbes klassi keskel. Tahtsin teada, kas Aavik mind teiste õpilaste hulgas ka märkab ning ära tunneb. Nagu järgnevast näha, seda ei juhtunud ega saanudki juhtuda.

Aavikule oli klassi ette madalale poodiumile tool pandud. Tool oli asetatud nii, et Aaviku nägu oli õpetajate laua ja tahvli poole ja vasak külg klassi poole.

Aavik tuli, istus toolile ja sulges kohe silmad. Ta jättis pööraselt väsinud inimese mulje. Võis siiski aru saada, et ta ei olnud uinunud, vaid kuulis kõike. Niiviisi istus ta liikumatult kinnisilmi ning näiliselt osavõtmatult tunni lõpuni.

Ilmselt olid haridusministeeriumi bürokraadid koolide peainspektori õlgadele ladunud nii rasked ülesanded, et nende täitmine ületas igatüüpe reaalsed võimalused. Aavik oli aga väga kohusetundliku loomuga inimene ja püüdis trotslikult siiski kõigega toime tulla. Sellest ka äärmine ülepingutus ning krooniline üleväsimus.

Aavik kingib foto

Kord kolmekümnendatel aastatel nägi minu väike õde Tallinnas Tõnismäel oma ristiisa Johannes Aaviku koduses töökabinetis kirjutuslual tema fotot ja küsis väikese lapse otsekohesusega:

„Onu Aavik, palun kinkige see pilt mulle.”

Aaviku meelest polnud foto kinkimiseks küllalt õnnestunud ja ta oleks heameelega kinkinud mõne teise, kuid minu õeke soovis millegipärast just seda. Aavik oli sunnitud järele andma. Ta võttis foto raamist välja ja kirjutas tagaküljele:

Pamelale

„Las tantsivad su kergemeelsed jalad.”

Joh. Aavik

Nende sõnadega viitas Aavik sellele, et minu väike õeke õppis Tartus Tiina Kapperi tantsustuudios. Sõnad ise on aga tsaat Gustav Suitsu luuletusest „Ühele lapsele”.

Aavik oli vihane

Kord viibisime kogu perekonnaga Tallinnas ja ööbisime Aaviku korteris. Minule andis Aavik ööbimiseks oma töökabineti.

Enne magama heitmist vaatasin kabinetis veidi ringi. Huvi äratas kabinetis paksult polsterdatud uks. Märkasin uksele väikest riivikest ja lükkasin selle ilma pikemalt mõtlemata ette.

Hommikul kuulsin läbi une ukse tagant summutatud karjumist. See oli Aavik. Tõusin ruttu üles ja tõmbasin riivi lahti.

Aavik märkas, et riiv tehti lahti ja jäi äkki vait. Tükk aega valitses ukse taga täielik vaikus. Siis lükati uks lahti ja Aavik astus sisse. Näost oli näha, et ta on vihane. Ja küllap põhjendatult. Arvatavasti jäi ta nüüd minu, tühise poisikese pärast haridusministeeriumi tööle hiljaks.

Vabandasin viisakalt ja ütlesin, et olin raskesti magama jäänud ega kuulnud kohe. Aavik ei vastanud midagi. Võttis toolilt oma portfelli ja läks sõna lausumata nohisedes kabinetist välja.

Teadsin väga hästi, et Aavikule ei meeldi, kui tarvitada talle vastumeelseid keelendeid. Siis teeb ta kaasvestlejale pahatihti märkuse. Seepärast arutasin oma lapsearuga tükk aega, kas ma ei oleks pidanud ütleva „sügavasti magama jäänud” asemel „raskesti magama jäänud”.

Aavik 1943

Viimast korda külastas Johannes Aavik meie perekonda Tartus Tammeväljal 1943. aasta sügisel. Viimast korda istus ta meie toas suure perelaua taga oma alatisel kohal akna all.

Aavik oli kuidagi järsult vananenud, väsinud ning haiglasevõitu. Esimest korda märkasime, et Aaviku pea värises. Ja üsna märgatavalt.

Aaviku väsimuse ning haigluse põhjusi võib mõista. Eesti koolide peainspektori amet oleks peale Aaviku ka igale teisele kohusetundlikule

inimesele olnud väga pingutav. 1940. aastal vallandasid kommunistlikud võimud ta rahvusliku meelsuse pärast. Aaviku korter võeti ära midagi asemele andmata ja Aaviku pere oli sunnitud elama suvekodus Ülemiste tänavas. See oli üpris kerge puuehitis, mis talvel oli liiga külm, eriti Aaviku tillukest tütrekest Silviat arvestades. Peale selle oli seal liiga kitsas, sest teine korrus oli talveks täiesti välja ehitamata. Aavikul oli ainult pisike töötuba vaatega pargi mändide poole. Osa Aaviku raamatuid ja muud majakraami oli ruumipuudusel tõstetud kuuri alla.

Mäletan, kuidas minu isa läks Tartus Aavikut saatma. Seisin trepil ja vaatasin neile järele. Mehed läksid väravast välja ja pöörasid mööda Kesk-Kaart vasakule Riia maantee poole: mõlemad saarlased, mõlemad ühevanused, mõlemad lapsepõlvesõbrad, mõlemad ühepikkused, mõlemal vanamoeline ümmarguse põhjaga kõvakaabu peas.

Ma ei aimanud, et minu silmad näevad suurt perekonnasõpra Johannes Aavikut viimast korda.

Aavik 1944

Meie sõjapõgenikest perekond sai augustis 1944 Tallinnas ulualla sugulaste juurde Nõmmel Nurme tänavas, kuid seal oli liiga kitsas. Õnneks kohtas isa linnas Johannes Aavikut, kes soovitas tal minna koos perega elama Aavikute majja Nõmmel Ülemiste tänavas. Meie suureks üllatuseks Aavik ise sel ajal seal ei elanud, kuigi viibis Tallinnas. Ka tema abikaasat, väikest tütart ja abikaasa ema ei olnud seal.

Aavik ajas mingeid meile salapäraseid tundmatuid asju. Isa sai temaga linnas aeg-ajalt kokku, kuid teadis ainult niipalju, et Aavik sõidab mandri ja Saaremaa vahet, käib Tallinnas, kuid koju Ülemiste tänavasse millegipärast ei tule. Nüüd tagantjärele võib arvata, et Aavik korraldas sel kombel enda ning oma perekonna salajast Rootsi-sõitu.

Aaviku pool oli meil teisel korral kasutada omaette tuba. See oli kerge laudehitis, mis talvel külma ei pidanud, kuid oli tookordsel soojal sügisel väga mõnus ning õhurikas elamispaik.

Naabertoas elas samuti sõjapõgenikena „Vanemuise” ballettmeister Ida Urbel oma emaga. Aavikute ja Urbelite tutvuse asjaoludest ei tea ma midagi.

Ühel päeval tuli ootamatult Aaviku abikaasa, kuid ainult lühikeseks ajaks, mõneks päevaks. Oli tõsine ning napolisõnaline. Ja just sel ajal tuli teda külastama kirjandusteadlane August Annist. Olen arvamisel, et Annist kui usaldusväärne isik oli Aaviku saadetud. Nähtavasti oli

Annisti ülesandeks Aavikult teateid tuua ja Aavikule teateid vastu viia.

Varsti pärast Tallinna langemist Nõukogude vägede kätte septembrikuus külastasid Aaviku maja ühed imelikud mehed. Nad olid erariides, mõnel nokkmüts, mõnel nahkkuub ja säärrikud. Mehed käitusid rangelt nagu tähtsad ametiisikud, uurisid kõiki majaelanikke ja küsisid, kas teame, kuhu Aavikud on läinud.

Aavikute majas elasime kuni tagasisõiduni Tartusse oktoobrikuus.

Aavik varia

Johannes Aavik elas Tartus kolmekümnendate aastate algul praeguses Eesti Loodusuurijate Seltsi majas Struve tänav 2 alumisel korrusel.

Aavik sarnanes näojoontelt Chapliniga. Veelgi enam andsid sarnasust vurrud, mis tuletasid meelde Chaplini (ja ka Hitleri) vurrusid. Eriline oli Aaviku väga sirgeseljaline kõnnak. Minu vanemad heitsid nalja, et kõndivale Aavikule võib kanamuna pealaele panna ja maha see ei kuku. Oma abikaasast oli Aavik lühem, mis torkas eriti silma, kui nad kõrvu kõndisid.

Abiellumisel 1929. a oli aktiivsemaks pooleks Aaviku abikaasa, kes juba noore gümnaasiumiõpilasena hakkas oma eesti keele õpetajat Aavikut tema kodus külastama. Ka siis, kui Aavik enne abiellumist meie perekonda külastas, oli ta juba Aavikuga kaasas.

Aaviku abikaasa oli tõsiselt tuberkuloosihaige, kuid see ei osutunud abiellumisel takistuseks. Aavik oli abielludes ligi viiskümmend, nii et vanusevahe oli kolmkümmend aastat. Abikaasa nimetas Aavikut nii sõnas kui kirjas alati Hanneseks.

Meie peret külastades tervitas Aavik minu ema alati sügava kummarduse ning galantse käesuudlusega. Minule kinkis Aavik alati raha. Kuna see oli metallraha, siis ei saanud summad olla kuigi suured, kuid minule kui vaesele rahata poisile oli see suur asi. Aavik oli minu noorukese õe Pamela ristiisa.

Aaviku käekiri oli lapselik ning algeline. See nähtub näiteks pühendustest, mis ta kirjutas minu isale kingitavatesse raamatutesse.

Aavikul oleksid laupäevaõhtute veetmiseks olnud avatud teadlaste ja kirjanduseliidi kodud kogu Tartus, kuid ta eelistas just oma noorpõlvesõbra tagasihoidlikku kodu. See oli minu meelest suure eesti keeleteadlase Johannes Aaviku väga sümpaatne joon.

R a a m a t u d

Õpik kõigile, kes hoolivad heast väljendusoskusest

Reet Kasik, Mati Erelt, Tiiu Erelt.
Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele.
Tartu: Bookmill, 2007. 182 lk

Tihti tundub, et eestlane on kõigele võõramaisele väga aldis: rõõmsalt tunnistab ta võõramaa puuvilja omamaisest magusamaks, võõramaise lille uhkemaks, võõra keele sõna omakeelsest täpsemaks ja õigemaks. Mis nüüd väikesest eesti keelest – teadust tehtagu ikka suures inglise keeles, siis on tulemus kohe maailmale nähtav! Aga missugust lõivu tuleb maksta, kui juba õppur loobub emakeelest võõra kasuks, jättes omakeelsed väljendusvõimused kasutamata ja kirjakeele normid tagaplaanile?

Kõrgkooliõpiku „Eesti keele väljendusõpetus” autorid Reet Kasik, Mati Erelt ja Tiiu Erelt tähtsustavad raamatu eessõnas veenvalt eesti keele kui teaduskeele tähtsust, väites, et kui loobume eestikeelsest kõrgharidusest ja eestikeelsest teadusest, taasköögistub eesti keel, langeb hariduse kvaliteet ja kannatab demokraatia, kuna „inglisekeeles-tunud osa rahvast võtab ülejäänud rahvalt ära võimaluse kaasa rääkida neid kõiki puudutavates küsimustes, nagu tervishoid, keskkonnakaitse, ühiskonnaelu korraldus jne.”

„Eesti keele väljendusõpetus” on mõeldud kasutamiseks mis tahes eriala üliõpilastele, töötamiseks nii iseseisvalt kui õppejõu abiga, sobib aga kasutamiseks igas vanuses inimesele, kellel huvi ja soov end õigesti ja täpselt kirjalikult või suuliselt väljendada.

Eesti keele õpetajal on oma töö tulemusrikkamaks muutmisel sellest raamatust palju kasulikku leida.

Õpiku kümnest peatükist esimesed neli käsitlevad erinevat liiki tekstide loomist, lihvimist ja vormistamist. Olukorras, kus nii noorte kõnekeel kui omavahelise kirjaliku suhtluse keel kirjakeelest kiiresti kaugenevad, on juba põhikoolis vaja rohkem tähelepanu pöörata erinevatele tekstiliikidele. Teksti grammatilisuse kõrval on kindlasti vajalik õpilaste tähelepanu juhtida ka tekstide vastuvõetavusele ja sobivusele – need mõisted on käesolevas raamatus lihtsalt ja arusaadavalt lahti seletatud.

Suur abi ka gümnaasistist uurimistöö kirjutajale on „Eesti keele väljendusõpetuse” neljandast, teadustekstide peatükist. Sealt leiab juhiseid nii uurimuse struktuuri, materjali liigendamise, kirjanduse refereerimise ja viitamise kui ka keelekasutuse kohta.

Viies peatükk sisaldab õpetusi suuliste tekstide koostamiseks ja esitamiseks. Tänapäeva kooliõpilane saab harva võimaluse suuliseks esinemiseks ja seetõttu võib see kujuneda talle tõeliseks katsumuseks. Nüüd on õpetaja ja õpilase käsutuses väärt juhendmaterjal, mis aitab esinemiseks paremini valmis olla.

6.–8. peatükis keskendutakse õigete lausete moodustamisele, et väljendatav mõte valesti valitud sõnastuse tõttu kaotsi ei läheks või vääraks ei muutuks. Eriti palju kasulikku gümnaasiumiõpilaste väljendusoskuse parandamiseks leidub 6. peatükis „Lauseosade grammatiline vorm”. Iga teoorialõigu järel saab oma teadmisi kinnistada praktilise harjutusega. Iseseisvalt õppija jaoks võiksid lauseharjutustel tagasisideks ka õiged vastused kusagil esitatud olla.

9. peatükk tutvustab üld- ja oskuskeelt kui kirjakeele allkeeli ning õpetab erialaslängi oskuskeelest eristama. 10. peatükk sisaldab ülevaadet tähtsamatest keelehooldeallikatest ja annab juhiseid nende kasutamiseks.

Õpik on värske – sisaldab abi just praeguste noorte keelekasutajate vigade ja eksimuste vältimiseks, pakub teadmisi seal, kus neid tänapäeva noorel napib. Esitatu on selge, konkreetne, varustatud näidete ja harjutustega.

Tänu tegijatele! „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele” on hea abivahend oma mõtete selgeks väljendamiseks.

Piibe Leiger
Tartu Tamme Gümnaasiumi
emakeeleõpetaja

I n t e r v j u u

- - - - -

Kazuto Matsumura

Jaapani keeleteadlane, Tokio ülikooli professor

Sündinud 20. jaanuaril 1953 Jaapanis Nagano prefektuuris. Erialalt filoloog, aastail 1971–1976 õppinud Tokio Ülikooli filoloogiateaduskonnas keelefilosoofiat ja üldkeeleteadust, kuulunud samas professor Tamotsu Koizumi sissejuhatavat kursust fennougristikast ja soome-ugri võrdlev-ajaloolisest keeleuurimisest. Alustanud soome ja eesti keele õpinguid iseseisvalt. 1977 esimesel välisreisil Soomes, kus osales Lappeenrannas soome keele ja kultuuri suvekursustel. 1978–1981 Soome Haridusministeeriumi stipendiaadina Helsingi Ülikoolis, 1987–1988 stipendiaat Tallinna Pedagoogilises Instituudis. Töötanud 1983–1995 Tokio Võõrkeelte Ülikooli Aasia ja Aafrika Keelte Ja Kultuuride Uurimisinstituudi teaduri (1983–1989) ja abiprofessorina (1989–1995), aprillist 1995 Tokio Ülikooli humanitaaria ja sotsioloogia kraadiõppe osakonna abiprofessor (1995–1996) ja professor (1996–2004). Aprillist 2004 samas dünaamilise lingvistika professori ametikohal.

Kazuto Matsumura peamised uurimisalad on soome, eesti ja mari keel ning korpuslingvistika. Ta on koostanud eesti keele grammatika „Esutonia-go bunpoo nyuumon” (1991), eesti-jaapani sõnastiku „Esutonia-go syooziten” (1991) ning avaldanud lisaks ülevaatekirjutistele üle kümne uurimuse eesti keelest, käsitledes peamiselt eesti kohakään-deid ja adverbiaalatribuuti. Viimasel ajal tegelnud eesti keele korpuse ja XIX sajandi eestikeelsete ajalehtede teksti elektroniseerimisega. Juhendanud Tokios eesti keele alaseid väitekirju. Tõlkijate kollektiivi juhina avaldanud jaapani keeles Jaan Kaplinski luulet ja esse (2005). Katsetanud eesti lastekirjanduse tõlkimist jaapani keelde.

Jaapani Lingvistika Seltsi ja Jaapani Uurali Seltsi liige.

Kazuto Matsumura on Eesti lingvistide silmapaistvaim koostöö-partner Jaapanis.

- **Kui kaua ja miks on Jaapanis soome-ugri keeli õpitud ja uuritud?**

Millal tekkis jaapanlastel teaduslik huvi soome-ugri keelte vastu? Selle kohta pole mul täpseid andmeid, aga arvatavasti oli lugu suure tõenäolisusega nii, et siin oldi huvitatud soome-ugri keeltest juba XX sajandi esimestel aastakümnetel. Huvi tekkis nimelt kahe tollase hüpoteesi tõttu: üks on nn uurali-altai hüpotees, mille kohaselt uurali keeled on altai keeltega sugulusesuhtes, ja teise hüpoteesi järgi kuulub jaapani keel ise altai keelkonda. Tänapäeval pole kumbki hüpotees, iseäranis viimane, enam eriti populaarne, aga tol ajal, mil jaapani keele päritolu küsimus püsis siinsete keeleteadlaste tegemiste keskpunktis, oli nende huvi soome-ugri keelte vastu loomulik ja seega hästi arusaadav.

Peab siiski mainima, et kuna tollane Jaapani keeleteadus tegeles peamiselt jaapani keele päritolu ja ajaloo, polnud meie keeleteadlastel terviklikku pilti soome-ugri üksikkeelte grammatikast, nad tundsid soome-ugri keeltest vaid üksikuid sõnu ja häälikute vastavussuhteid.

Üksikute soome-ugri keelte grammatikaga tutvusid jaapanlased alles 1950. aastail. 1955. a ilmus kaheköiteline teos „Sekai gengo gaisetsu” (Ülevaade maailma keeltest; Compendium of the World’s Languages), milles iga peatükk käsitleb ühte maailma tuntumatest keeltest, k.a jaapani, ainu ja okinawa (ryukyu) keelt. Autoriteks olid tolleaegsed Jaapani tippkeeleteadlased. Soome ja ungari keelele omistati kummalegi 20–30 lk, mille abil said jaapanlased tutvuda kahe soome-ugri keele grammatika tervikliku ülevaatega. Kolm aastat varem (1952) oli ilmunud keelehuvilistele mõeldud soome keele õpik „Fuinrandogo yon shuukan” (Soome keel nelja nädalaga; Finnish in Four Weeks), mis oli arvatavasti esimene jaapanikeelne õpik ühest soome-ugri keelest. Esimene eesti keele korralik esitlus jaapani keeles ilmus tunduvalt hiljem – 1988. a seitsmeköitelises keeleteaduse entsüklopeedias „Sanseido gengogaku daiziten” (The Sanseido Encyclopedia of Linguistics) (1988–2001). Selle esimeses köites on 17-leheküljeline minu kirjutatud ülevaade eesti keele grammatikast, murretest ja ajaloo. Samas entsüklopeedias on omaette artiklid kõigist uurali keeltest, ehkki mõned ülevaated on väga lühikesed. Kui välja arvata komi keel, saami ja samojeedi keeled, on kõik teised artiklid minu sulest.

Jaapanis on võimalik õppida soome keelt peaaegu ühes kõrgkoolis – Tokio lähedal asuva Tokai Ülikooli filoloogiateaduskonna Põhjamaade osakonnas, kus on soome keelt õpetatud 1960. aastaist alates. Ka ungari keelt saab peaaegu ühes ülikoolis: Osaka

Ülikooli võõrkeelte teaduskonna hungaristika õppetoolis, mis rajati 1993. aastal. Õppetool võtab igal aastal vastu 15 uut üliõpilast.

Mis puutub eesti keelesse, siis pole Jaapanis ühtegi kõrgkooli, kus seda õpetatakse pidevalt. Tasub mainida, et 1991. aasta suvel korraldati Tokio Võõrkeelte Ülikoolis (Tokyo University of Foreign Studies) kuuenädalane eesti keele intensiivkursus, õpetajateks mina ja Toomas Help. Osalejaid oli kaksteist. Selle kursuse jaoks kirjutasin grammatika „Esutonia-go bunpoo nyuumon = Eesti keele grammatika jaapanlastele” (367 lk) ja koostasin 750-märksõnalise eesti-jaapani minisõnastiku „Esutonia-go syooziten = Väike eesti-jaapani õppesõnastik” (110 lk). Ajakirjades *Linguistica Uralica* (1993, nr 4, lk 307–310) ning *Keel ja Kirjandus* (1994, nr 3, lk 187–188) on mõlema kohta ilmunud retsensioonid. Grammatika ja sõnastik on praegu kättesaadavad ka veebiväljaandena.

Üks 1991. a intensiivkursusest osavõtnu (Mayumi Sakamoto) kaitses 1996. a magistritöö eesti keele kaasäitlevast käändest. Praegu kirjutab üks magistrant minu juhendamisel magistritööd, mis käsitleb eesti keele relatiivlauseid. Töö peab valmis saama 2007. a lõpuks.

Jaapani Uralistika Selts (The Uralic Society of Japan), kuhu kuulub enamik Jaapani soome-ugri keelte ja kultuuride uurijaid, on asutatud 1973. a. Seda võib nimetada ka Jaapani uralistika algusaastaks. Seltsi liikmed kogunevad teaduslikule koosolekule kord aastas juuli esimesel laupäeval. Anname välja ajakirja „Uralica”. Tänapäevaks on sellest mitteregeulaarselt ilmuvast väljaandest ilmunud 14 numbrit.

- **Kuidas avastasid enda jaoks eesti keele? Kus oled eesti keelt õppinud?**

Minu kokkupuuted soome-ugri keeltega said alguse 1970-ndate keskpaiku täiesti kogemata. Astusin Tokio Ülikooli 1971 ja esialgu tundsin huvi rohkem keelefilosoofia kui keeleteaduse vastu. Alles kolmandal kursusel otsustasin keeleteadlaseks hakata ja registreerisin ennast üldkeeleteaduse õppetooli tudengiks. 1970-ndad olid generatiivse lingvistika periood, mis tähendas, et tudengitel oli kombeks tegelda peamiselt inglise ja oma emakeele ehk jaapani keelega. Taoline õhkkond mulle eriti ei meeldinud: tahtsin tegelda millegi väga erilise, millegi sellisega, millega teised ei tegelnud. Juhuslikult oli mul võimalus osaleda külalisprofessor Tamotsu Koizumi fennougristika sissejuhataval kursusel. Loengud olid sisult enamasti traditsioonilised, st peamiselt soome-ugri võrdlev-ajaloolisest keeleuurimisest, aga mulle jäid selgesti

meelde tänapäeva soome-ugri üksikkeelte, muuhulgas soome ja eesti keele omapärased jooned nagu astmevaheldus ja kohakäänetesüsteem. Nii sai alguse minu huvi soome-ugri keelte vastu.

Kui uskuda saatusse, siis oli see kindlasti minu saatus. Juhul kui tollal oleksid toimunud suahiili keele külalisloengud, oleks minust võinud saada sama hästi ka suahiili keele uurija. Igal juhul hakkasin pärast loengukursust soome keelt tõsiselt õppima. Õppematerjale oli tollal Tokio ülikooli raamatukogus minu jaoks piisavalt ja 1976. a kevadeks olin soome keele grammatika endale enam-vähem selgeks teinud.

Esmakordselt oma elus külastasin Soomet 1997. a juulis. See oli ühtlasi minu esimene välisreis. Osalesin Soomes Lappeenrannas soome keele ja kultuuri suvekursusel, mille korraldaja oli Soome haridusministeerium. Suveülikooli lõppedes veetsin veel mõne päeva Helsingis, kust ostsin endale Eduard Väari eesti keele õpiku „Viron kielen oppikirja” ja eesti-soome sõnaraamatu „Virolais-suomalainen sanakirja”. Mõlemad raamatud on praegugi mu raamaturiiulil alles.

Eduard Väari oli tol ajal Helsingi Ülikooli eesti keele lektor, nii et Jaapanistki oli mul lihtne talle soome keeles kirjutada ja küsida. Meie kirjavahetus kestis kaks semestrit. Seega on Eduard Väari minu esimene eesti keele õpetaja, olgugi et õppimine ei toimunud mitte näost näkku, vaid kirja teel kaugõppes. Kui ma 1978. a sügisel Soome haridusministeeriumi stipendiaadina jälle Helsingisse saabusin, oli E. Väari juba Eestisse tagasi sõitnud. Temaga sain ma silmast silma kokku alles mõni aasta hiljem Tartus.

Elasin ja õppisin Soome haridusministeeriumi stipendiumiga Helsingis 1978. a augustist alates kuus semestrit ehk kaks aastat ja üheksa kuud. Soome keelele lisaks jätkasin pidevalt eesti keelega tegelemist, õpetajateks muuhulgas Helga Laanpere ja Tõnu Seilenthal. Enda arvates õppisin ma eesti keeles lugema ja kirjutama piisavalt hästi. Eesti keeles kõnelemine ei läinud aga niisama sujuvalt. Kuna kolme- või neljapäevane turismireis laevaga Helsingist Tallinna oli suhteliselt odav, külastasin Tallinnas korduvalt oma tuttavaid. Eestlastega suhtlemine toimus mul tol ajal aga tavaliselt nii, et mina rääkisin soome keelt, tallinlased eesti keelt ja me saime üksteisest aru. Selline komme jätkus veel aastaid.

Millal saavutasin sellise enesekindluse, et suutsin eesti keeles ka arukat juttu ajada? Alles 1980-ndate lõpus. Vahepeal olin saanud assistendi koha Tokio Võõrkeelte Ülikooli Aasia ja Aafrika Keelte ja Kultuuride Uurimisinstituudis (osa uurali keeltest kõneldakse Uuralitist ida pool!). Ühe eesti arstiteadlase abiga õnnestus mul Moskva kaudu

taotlema stažeerimist kuueks kuuks (november 1987 kuni aprill 1988) tollasesse Tallinna Pedagoogilisse Instituuti, mis oli praeguse Tallinna Ülikooli eelkäija. Minu juhendajaks sai eesti keele kateedri dotsent Mati Hint. Kuulasin Mati Hindi jt loenguid, osalesin tudengitega mõningatel üritustel jne. Pidin kõikjal hakkama saama eesti keeles. Elasin instituudi ühiselamus. Oli nn laulva revolutsiooni eelne raske aeg – kui ma ei eksi, moodustati Rahvarinne 1988. aasta aprillis – ja toidukauplustes polnud midagi osta. Mäletan hästi, et tollane keelesituatsioon Tallinnas erines praegusest tugevasti: vene keelt pidi kasutama paljudel elualadel, aga õnneks oli minul minimaalne vene keele oskus.

- **Milliseid raamatuid ja uurimusi oled eesti keele alal avaldanud?**

Lisaks eespool mainitud keeleteadusliku entsüklopeedia artiklile ning intensiivkursuse jaoks ilmunud grammatikale ja sõnastikule olen keeleteaduslikes ajalehtedes ja kogumikes avaldanud eesti keele grammatika kohta mõned jaapani- ja ingliskeelsed artikleid. 1980. aastail tegelesin peamiselt eesti keele nn adverbiaalatributiivkonstruktsioonidega (nt *prillides professor, bussis istuja*), 1990-ndatel aga uurisin keelekorpuse põhjal palju eesti keele kohakäänete, muuhulgas alalütleva ja saava käände kasutamist.

Üks artikkel on mul ilmunud ka Tartu Ülikooli väljaandes „The Estonian Translative: A Corpus-Based Description.” (Mati Erelt, ed., Estonian: Typological Studies. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 4, Tartu, 1996, lk 68–122). Rahvusvahelisel soome-ugri kongressil (FU) olen esinenud eesti keelt käsitleva ettekandega kolm korda (Debrecen 1990, Jyväskylä 1995, Tartu 2000). Viimastel aastatel olen tegelnud kõige rohkem eesti keele korpuse ja XIX sajandi eestikeelsete ajalehtede („Perno Postimees”, „Sakala”) teksti elektroniseerimisega.

Väljapool keeleteadust olen katsetanud eesti lastekirjanduse tõlkimisega seni trükkis midagi avaldamata. Minu sellest harrastusest võib lugeda üksikasjalikumalt näiteks artiklist „Kuidas Sipsik Jaapanisse lendab” (Nukits 2002, 34-35). Olen mõelnud ka „Pokuraamatu” tõlkimisest. Seni pole idee vilja kandnud.

- **Mida ühist võiks olla jaapani ja eesti keelel?**

Lühidalt öeldes on jaapani keel eesti keelest väga, väga erinev. See ei tähenda siiski, et kahe keele vahel pole sarnasusi. Sarnasusi on suhteliselt lihtne üles leida algajatelgi uurijatel, aga probleemiks on erinevad tähemärgid.

Jaapani kiri varjab eestlase eest paljut. Seepärast esitan kahte keelt võrdlevates näidetes kõik jaapanikeelsed sõnad ladina transkriptsioonis.

Jaapani ja eesti keeles on kohati väga sarnane sõnajärjestus. Nagu eesti keeles, esinevad ka jaapani keeles omastavas käändes nimisõnataiendid nimisõna ees. Jaapani keeles kasutatakse tagasõna. Jaapani keeles on eesti keele käändesüsteemiga sarnane käändepartiklite süsteem: eesti nimisõna käändelõpu moodi esineb jaapani käändepartikkel nimisõna järel. Näiteks:

<i>daigaku=no</i>	<i>honkan=no</i>	<i>iriguchi=no</i>	<i>tokoro=de</i>
üliskooli	peahoone	sissekäigu	juure-s
<i>daigaku=no</i>	<i>honkan=no</i>	<i>iriguchi=no</i>	<i>tokoro=kara</i>
üliskooli	peahoone	sissekäigu	juure-st
<i>daigaku=no</i>	<i>honkan=no</i>	<i>iriguchi=no</i>	<i>tokoro=e</i>
üliskooli	peahoone	sissekäigu	juur-de

Nii jaapani keele õppimises edasijõudnud eestlane kui ka eesti keele õppimises edasijõudnud jaapanlane on kindlasti tähele pannud kontrastiivse keeleuurimise seisukohalt väga huvitavat nähtust: peaaegu regulaarselt vastavad jaapani „*wa-ga*”-konstruktsiooni laused eesti alalütleva käändega konstruktsioonile. Esitan ainult mõne kõige lihtsama näite:

<i>watasi=wa</i>	<i>okane=ga</i>	<i>aru.</i>	„Mul on raha.”
mina=topik	raha=nimetav	on	
<i>watasi=wa</i>	<i>ha=ga</i>	<i>itamu.</i>	„Mul valutab hammas.”
mina=topik	hammas=nimetav	valutab	
<i>watasi=wa</i>	<i>zitensha=ga</i>	<i>kowareta.</i>	„Mul läks jalgratas kätki.”
mina=topik	jalgratas=nimetav	läks kätki	

See on arvatavasti äärmiselt huvitav nähtus ka tõlkijatele. Olen sellest rääkinud ainult Eri Miyanoga, kes õpetab jaapani keelt Tartu Ülikooli keelekeskuses. Isiklikult loodan väga, et tulevikus tehakse rohkem üksikasjalikumaid uuringuid eesti ja jaapani keele kontrastiivse uurimise alal.

- **Millised on su kontaktid Eestiga praegu?**

1990-ndate keskpaigast alates on mul olnud kombeks külastada Eestit igal aastal: olen siin kaks nädalat augustis ja nädala veebruaris-märtsis. Viibin peamiselt Tallinnas. Tartus ja mujal Eestis käimine on mul viimastel aastatel väga harvaks jäänud. Aja vähesuse tõttu napib võimalusi luua uusi tutvusi. Hea on ikka ja jälle kohata pikaajalisi sõpru-tuttavaid. Jaapani keeles nimetatakse seda „vanade tutvuste ülessoojendamiseks”.

Tallinnas on saanud mu lemmikkohaks Eesti Rahvusraamatukogu, kus panen Tallinnas oleku ajaks endale kinni töökabineti. Võtan sinna kaasa sülearvuti. Hommikust söön hotellis, lõunat raamatukogu sööklas. Eesti toiduga ei ole mul olnud erilisi probleeme. Meeldib see, et raamatukogus on kõikjal Interneti-ühendus. Koopiate tegemine toimub kiiresti ja imelihtsalt. Kolmkümmend aastat Eestiga tegelnud inimesena mäletan hästi, kuidas väliskülaline pidi Tallinnas elama 1980-ndate lõpus ja 1990-ndate alguses. Eestlaste elu on muutunud uskumatult kiiresti.

Üks asi, mis mind kui keeleteadlast Tallinnas kõige rohkem üllatab, on üldise keeleõhkkonna muutumine. Seal, kus käivad peamiselt välituristid, näiteks vanalinna restoranides, on üldistunud inglise keel. See tendents on arenenud mõnikord nii naljakale tasemele, et eestikeelsele küsimusele vastatakse koguni inglise keeles. Olukord on teatud mõttes arusaadav: need restoranid on sama kallid kui Tokio omad ja seal käib ilmselt väga vähe kohalikke, peaaegu kõik kliendid on välituristid.

Mul puuduvad andmed, missuguseid sotsiolingvistilisi uurimusi on seni tehtud tänapäeva Eesti pealinna keelesituatsiooni kohta ja missugused on nende uurimuste tulemused, aga vähemalt mul endal on mulje, et viimastel aastatel on Tallinnas eesti keelt hästi oskavaid venelasi tunduvalt rohkem kui 10–15 aastat tagasi. Olen kohanud omavahel vene keeles vestelnud noori, kes minuga on suhelnud sujuvas eesti keeles. Teisalt vaatan kõrvalt, kuidas Viru keskuse suure toidukaupluse lihaletis algab ja jätkub vestlus vene keeles, kuid lõpeb sellega, et müüja teatab lõppsumma eesti keeles.

Võrreldes sellega, missugused kogemused olid mul 1980. aastate lõpus, mil ma pool aastat Tallinnas elasin, on siin praegu keelekasutuse poolest teine maailm.

Küsitlenud
Jaan Õispuu

K r o o n i k a

Tartu Ülikoolis 2007. aastal kaitstud eesti keele ja soome-ugri keelte magistri- ja bakalaureusetööd

Magistritööd

Vana õppekava (40 AP)

- MA eesti keele alal

Reet Klettenberg „Permissiivkonstruktsioon eesti kirjakeeles”, Katrin Mandra „Deontiline modaalsus eri tekstiliikides”, Sirli Parm „Partiklite veel, juba, alles, jälle tähendused eesti kirjakeeles”, Olga Pastuhhova „Vene emakeelega üliõpilaste eesti keele verbirektsiooni omandamisest”, Maarika Teral „Taani eestlaste keelest”.

Uus õppekava (20 AP)

- Eesti ja soome-ugri keeleteaduse magister (eesti keel)

Kristi Loikmaa „Küsimused ja vastused ajalehe Postimees poliitintervjuudes”, Margit Mesipuu „Sõnaalguline *h*”.

- Eesti ja soome-ugri keeleteaduse magister (eesti keel võõrkeelena)

Olga Feldman „Setu rahvakultuur ja selle õpetamine vene õppekeelega põhikooli III astme klassides”, Maria Gaborova „Pöördumise eripärad Tallinna vene ja eesti koolide õpilaste seas”, Dina Kontšits „Erinevad kakskeelsuse tekkimise võimalused ning nende võimalikud sotsiolingvistikulised tagajärjed”, Natalja Ljutov „Kahe Tartu linna lastepäevakodu muukeelsete laste eesti keele omandamise tase”, Elle Mets „Erakondade suhtumine keeleküsimusse”, Kristina Zotejeva „Vene-eesti vahekeele

onomatopoeetiline sõnavara”, Ljudmilla Tšubenko „Eesti keele saavutustestide koostamine vene õppekeelegraammatika kooli 8. klassile”.

Bakalaureusetööd

Vana õppekava (12 AP)

- Eesti keele eriala

Kaire Bamberg „Atribuut suulises kõnes”, Rutt Läänemets „Sõna *pool* grammatiseerumine muutumatuteks sõnadeks eesti murrete näitel”, Ilona Raidmaa, „Perekonnanimed Harju-Jaani kihelkonna mõisates 1835. aastal”, Jana Šteinberga-Ranki „Partikkel *läbi* tänapäeva eesti, läti ja soome keele kirjalikes tekstides”, Katrin Vaheoja „Demonstratiivpronoomenid Põlva murrakus”.

- Eesti keele (võõrkeelena) eriala

Ele Ainsoo „Maarjapäevad eesti rahvakalendris”, Katri Armolik „Eesti vene õppekeelegraammatika kooli eestikeelsele aineõppele ülemineku kajastamine eesti- ja venekeelsetes ajalehtedes”, Anna Baranovskaja „Laulud keeleõppe toetajana”, Elvira Brõnzova „Inimene kõrvaltvaates: võrdluste omapära inimeste välisomaduste kirjeldamises eestlastel ja venelastel”, Tatjana Domnina „Sotsiaalsed ja psühholoogilised faktorid, mis mõjutavad vanemate õppekeele valikut oma lastele”, Kristina Gailiš „Saunaga seotud kombed ja riitused eesti, udmurdi ja vene traditsioonis”, Hellika Ivanov „Lapsekeskne kasvatus õpetajate hinnangul”, Gunnel Koba „Tarbe- ja toidukaupade eestikeelse tooteinfo tõlke kvaliteet”, Maria Lobanova, „Tuletuse õpetamine ja omandamine muukeelses koolis”, Olga Martinen „Keeleõppematerjali arendamine mängu kaudu muukeelses lasteaias. SWOT-analüüs”, Monika Orav „Verbi esinemine ja lause moodustamine 1.6–3.4 aasta vanuste lasteaialaste kõnes”, Ljudmilla Pavlenko „Varane täielik keelekümbel lasteaias”, Kristiina Peetsalu „Fraseologismid Jaan Krossi romaanis „Keisri hull”. Eesti-vene kontrastiivne analüüs”, Øyvind Rangøy „Norra ja eesti keele prosodilised aktsendid”, Natalia Reppo „Tuletatud substantiivid ja nende tõlkevasted eesti-vene majandussõnaraamatus”, Tatjana Skorohodova „Rahvaluulekogu argipäev. Kokkuvõtteid TÜ 1995., 1996., 2005. ja 2006. aasta eesti keele (võõrkeelena) õppetooli üliõpilaste välipraktika päevikutest”, Galina Sokkojeva „Mütoloogilised metsaolendid eesti rahvausundis”, Marja Tolvanen „Hannu Mäkelä lasteraamatu „Härä

Huu” tõlge eesti keelde”, Anna Uleksina „Rääkimisoskuse mõõtmine eesti keeles teise keelena 12. klassi õppetsükli „Haridus ja töö” näitel”, Jekaterina Yakovleva „Eesti kultuurilugu vene õppekeelega gümnaasiumi X–XII klassis”.

Uus õppekava (4 AP)

- **Eesti keele eriala**

Andero Adamson „*e*-tuletiste polüsemia”, Grethe Juhkason „Verbiliited vanemates murdetekstides ja tänapäeva Võru kirjakeeles”, Anni Jürine „Eesti kaassõnaühendite norminguvastasest kokkukirjutamisest grammatiseerumisteooria taustal”, Kaia-Liisa Kallas „Kvantorite *kõik* ja *iga* interpreteerimine eesti lapsekeeles”, Mervi Kalmus „Isikuühildumine ja pronoomeni väljajätt Muhu murraku näitel”, Maria Kleimann „Paiknemisverbide semantika kognitiivsest vaatepunktist”, Liana Kolodinskaja „Küsimuste formuleerimine ja funktsioonid kaupluse-dialoogides”, Maria Koplimets „*Meie*-deiksis presidentide Lennart Meri ja Arnold Rüütli uusaastakõnedes”, Kristina Koppel „Denominaalsed kausatiivid ja nende analüütilised vasted”, Kirsi Laanesoo „Küsilause funktsioonid suulises argivestluses”, Triinu Laar „Eesti Interneti-keele iseloomulikke jooni Delfi foorumite ja kommentaariumide põhjal”, Liina Lambot „Morfoloogiaõpetus gümnaasiumi emakeele õppekomplektides”, Margit Lätt „Mitmetähenduslikud keelendid reklaamides”, Mariliis Miil „Direktiivsuse väljendamise vahendid trükireklaamides”, Eva-Liisa Mälksoo „Tekstiõpetus 8. klassi emakeele õppekomplektides”, Hanna-Stina Niinep „Verbi *tahtma* tähendused ja kasutusfunktsioonid eesti kirjakeeles”, Liis Raasik „Intervokaalsed leenisklusiilid eesti keele spontaanses kõnes ühe keelejuhi näitel”, Kadri Roos „Sõnaloomest Eestis 1972. a ja 2002. a sõnavõistluse näitel”, Kristina Ude „Priit Ratas-sepa 8. klassi emakeele õppekomplekti „Lausetest tekstini” küsimuste ja ülesannete liigid ja taotlused”, Annika Valdmets „Modaalpartiklite kujunemine ja kasutamine eesti kirjakeeles”, Kadri Veeperv „*us*- ja *mine*-tuletiste kasutamine tekstis”.

- **Eesti keele ja kultuuri muukeelsetele eriala**

Svetlana Gordijenko „Koodivahetuse esinemine vene emakeelega tudengite keelekasutuses”, Veronika Gres „Peterburi eestlus ärkamisajal ning J. Köleri osa selles”, Jelena Ivanova „Setu ja põhjavene surnuikud ja matusekombestik”, Julia Jeroštšenko „Sidendid eesti ja vene keeles”,

Ksenija Keel „Eesti vanausulised ja nende tavad (õigeusu tavadega võrreldes)”, Natalja Kizilova „Eesti keele käänded ja käänamisõpetus vene õppekeelega põhikoolides”, Oksana Kokina „Vadjalaste rahvausk ja õigeusu kaanon”, Julia Kuzjomkina „Sünonüümide tundmine ja omandamine eesti keele võõrkeelena eriala üliõpilaste poolt”, Andrea Nad „Eesti ja ungari keele liitmandussõnade võrdlev analüüs”, Inna Semjonova „Kalevipoja folkloorne tagapõhi”, Tatjana Zakharova „Setumaa Väraska valla elanike keeleline identiteet”, Jekaterina Tšižikova „Pulmaitkud setu ja vene traditsioonis ja Anna Vabarna eeposes „Suurõq saajaq” ning mõrsja sotsiaalse staatuse muutumise tähtsus neis”, Svetlana Vassiljeva „Eesti keele õpe mitte-eesti koolides ja keelepoliitika Eestis”.

Mare Sepp

Tallinna Ülikoolis 2007. aastal kaitstud eesti keele magistri- ja bakalaureusetööd

Magistritööd

Maia Burlaka „Vene õppekeele koolide osalisele eestikeelsele aineõppele ülemineku kommunikatsioonistrateegia”, Annika Kilgi „Eesti morfoloogilise mõtte areng Stahlist Ahrensini”, Mare Kitsnik „Õppijakeele uurimise ja arendamise võimalusi eesti vahekeele korpuse põhjal (eituse väljendamise näitel)”, Merilin Konnapere „Selge ja eesmärgipärase teksti kirjutamine. Teooria ja harjutustiku näitvara”, Pirja Kullama „Teaduskeele seisund Eestis. Erialane inglise keel kui vahend teaduskeele arendamiseks Tallinna Ülikoolis”, Margit Maran „Filmiterminid ajakirjas Teater. Muusika. Kino”, Maimo-Lii Paloveer „Liitsõnade moodustamine ja kasutamine Andrei Hvostovi ja Mihkel Kärmasel artiklites (Eesti Ekspress 2002–2005)”, Anne Zimbrot „Ajalehe keeleteoimetuse korraldus Äripäeva näitel”, Kairi Tamuri „Pausid etteloetud ilukirjandustekstis”.

Bakalaureusetööd

Annaliisa Hinnov „Ajakirjade Eesti Naine ja Stiil 1992. ning 2006. aasta väljaannete võrdlev analüüs”, Irina Jakobson „Rääkimisoskuse arendamine grammatilisest aspektist lähtudes 9. klassi eesti keele õppekomplektis”, Jüri Kaugerand „Kuusalu kihelkonna laste nimed aastatel 1834–1850”, Brit Kerbo „Eestlaste kirjakeeleoskuse olukorrad (Tallinna Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli üliõpilaste näitel)”, Edward Kess „Funktsionaalne lugemine kui õppeprotsessi osa ning eesti keele ja kirjanduse põhikooli lõpueksam” (diplomitöö, pedagoogiline lõputöö), Liina Kivimäe „Metafooridest presidendikõnedes”, Anne Kostenko „Eesti nimisõnade morfoloogiline integratsioon vene-eesti koodivahetuses (TLÜ üliõpilaste näitel)”, Anne Loopere „Aabitsad Eesti koolides ja lasteasutustes aastatel 1990–2006”, Keidi Niitsoo „Sõnavara Eesti toiduainetootjate reklaamides”, Ly Pajur „Tõrjeväljendid eesti keeles”, Kristel Pedak „Popmuusikaterminoloogia ajalehe Postimees muusikaarvustustes”, Pilleriin Podneks „Adjektiivide omandamine eesti keeles”, Kerli Prass „Pressiteadete süntaksist: infiniittarindid ja

nominalisatsioonid”, Kairi Rais „E-suhtlus ja selle õpetamine koolis (äriühingu näitel)” (bakalaureusetöö, pedagoogiline lõputöö), Linda Raska „Ajakirja Eesti Naine jooni 1927–2000”, Sirje Rattus „Johannes Aaviku keeleuuendid Edgar Allan Poe tõlgetes”, Katrin Rikberg „Viisakus ja selle tajumine tekstiliigiti”, Jaanika Schneider „Vene gümnaasiumi 11. klassi õpilase eesti keele oskuse, õppe edukuse taseme ja integreerituse seosed” (bakalaureusetöö, pedagoogiline lõputöö), Jelena Talisainen „Kellele sina, kellele teie? Eestlaste kõnetlustavadest (võrdlevalt teiste rahvastega)”, Keteliina Toom „Eesnimetasutus eesti keele kui võõrkeele õpikutes (1.–6. õpikute näitel aastatel 1921–2005)” (bakalaureusetöö, pedagoogiline lõputöö).

Siiri Soidro